

ss

ARCHITEKTŪROS KOKYBĒS KRITERIJAI IR JŪ TEISINĒ REIŠMĒ

ss

ARCHITEKTŪROS

KOKYBĒS

KRITERIJAI

IR JŪ TEISINĒ

REIŠMĒ

ARCHITEKTŪROS KOKYBĒS KRITERIJAI
IR JŪ TEISINĒ REIKŠMĒ

TARPDISCIPLININĖ
MOKSLINĖ
KONFERENCIJA

**Architektūros kokybės kriterijai
ir jų teisinė reikšmė**

2014 spalio 6-7 | Vilnius

KONFERENCIJOS ORGANIZATORIAI

Lietuvos architektų rūmai
Vilniaus Gedimino technikos universiteto Architektūros fakulteto
Architektūros pagrindų ir teorijos katedra

PARTNERIS

Lietuvos architektų sąjunga

MOKSLINIS KOMITETAS

Pirmininkas

Doc. dr. architektas Vytautas Petrušonis | VGTU

Nariai

Doc. dr. architektas Liutauras Nekrošius | VGTU

Doc. dr. Jurgita Paužaitė-Kulvinskienė | VU

Doc. dr. architektė Edita Riaubienė | VGTU

Prof. architektas Marius Šaliamoras | VDA, LAS pirmininkas

Architektas Juozas Vaškevičius | LAR pirmininkas

Prof. dr. architektas Kęstutis Zaleckis | KTU

ORGANIZACINIS KOMITETAS

Dokt. Daiva Bakšienė | VU, LAR

Viktorija Cimbalistaitė | LAR

Konferencija yra Lietuvos architektų sąjungos vykdomo tarpdisciplininių tyrimų projekto *Architektūros kokybės kriterijai* sudėtinė dalis

Projektą remia Lietuvos kultūros taryba

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

Architektūros kokybės kriterijai ir jų teisinė reikšmė

Lietuvos architektų rūmai ir Vilniaus Gedimino technikos universiteto Architektūros fakulteto Architektūros pagrindų ir teorijos katedra, kartu su Lietuvos architektų sąjunga 2014 m. spalio 6–7 d., minint Pasaulinę architektūros dieną, kviečia į mokslinę konferenciją „Architektūros kokybės kriterijai ir jų teisinė reikšmė“.

Inicijuota diskusija skiriama aptarti tam, kas slypi po dažnai architektų akcentuojama fraze „architektūros kokybė“. Ką turime omenyje sakydami „kokybė svarbiau už mažiausią kainą“? Kokiems aplinkos formavimo aspektams valstybė turėtų skirti didesnę dėmesį reguliuodama teritorijų planavimo ir statybos procesus? Ką turėtume suprasti kaip viešąjį interesą architektūros srityje? Kokios konkrečiai kokybės architektai tikisi vieni iš kitų, o visuomenė — iš architektų?

Neabejotina, kad profesionalus architektas visa tai jaučia ir gali įgyvendinti. Tačiau kūrybos procese tenka laviruoti tarp aibės skirtingų, neretai priešiškų interesų, ir čia vien architekto valios, neturint veiksmingų įrankių, neužtenka. Apibrėžti architektūros kokybės kriterijai ir jų užtikrinimui skirtos priemonės padėtų siekti visuomenei svarbių tikslų, tačiau ar įmanoma minėtą profesionalo vidinį pojūtį „įžodinti“? Ar egzistuoja universalūs, visuomenės interesus atspindintys kriterijai, kuriuos būtų galima pripažinti imperatyviais, privalomais visiems statiniams ar konkrečiai apibrėžtomis jų grupėms? O gal egzistuoja labiau efektyvios architektūros kokybės užtikrinimo priemonės, nereikalaujančios šių kriterijų apibrėžimo? Keliamus klausimus ketinama atksleisti diskutuojant šiose temų grupėse:

- Architektūros kokybės kriterijų apibrėžimo poreikis, galimybės ir rizikos
- Architektūros kokybės bendroji samprata
- Architektūros kokybės kriterijų turinio problematika
- Architektūros kokybės samprata paveldo srityje
- Architektūros kokybės samprata aplinkos planavimo srityje
- Bendras požiūris į architektūros kokybės kriterijų visumą

Leidinyje pristatomos konferencijos pranešimų santraukos.

Konferencijos pirmoji diena

2014 spalio 6 / pirmadienis

- 09.00 Dalyvių registracija
09.30 Dalyvių pasveikinimas

I SESIJA

Architektūros kokybės turinio apibrėžimo poreikis, galimybės ir rizikos

Sesijos moderatorius Juozas Vaškevičius

- 10.00 Daiva Bakšienė ... 10
Architektūros kokybės kriterijų nustatymo poreikis
- 10.15 Evaldas Klimas, Nijolė Vaičiūnaitė ... 12
Architektūros kokybės vertinimo institucionalizavimas
- 10.30 Vaidotas Kuliešius ... 15
Architektūros kokybės vertinimo kriterijai kai kuriose užsienio šalyse
- 10.45 Matas Šiupšinskas ... 18
Architektūros rinka ir kritika
- 11.00 Klausimai visiems pranešėjams, bendra diskusija
- 11.15 Kavos pertraukėlė

II SESIJA

Bendroji architektūros kokybės samprata

Sesijos moderatorius Vytautas Petrušonis

- 11.30 Jūratė Markevičienė ... 20
Miestas kaip sąstai: apie normas ir laisves kuriant miesto architektūrą
- 11.45 Linas Tuleikis ... 22
Architektūros kokybės sampratos skirtumai šiandienos Lietuvoje
- 12.00 Lukas Rekevičius ... 23
Problemas sprendžianti architektūra
- 12.15 Sigitas Čereškevičius ... 25
Svarbiausios architektūros objekto kokybės vertinimo ypatybės
- 12.30 Klausimai visiems pranešėjams, bendra diskusija
- 13.00 Pietų pertrauka

III SESIJA

Architektūros kokybės kriterijų turinio problematika

Sesijos moderatorius Liutauras Nekrošius

- 14.00 Gintaras Stauskis ... 28
Tvarumo principais kuriama architektūra – būtina aplinkos vertės kūrimo prielaida
- 14.15 Marius Šaliamoras, Aušra Siaurusaitytė ... 30
Projektavimas visiems arba universalus dizainas
- 14.30 Rūta Leitanaite ... 32
Originalumas ir kontekstualumas
- 14.45 Aida Štelbienė ... 33
Estetika architektūroje kaip tapatybės konstrukto dalis
- 15.00 Klausimai visiems pranešėjams, bendra diskusija
- 15.15 Kavos pertraukėlė

IV SESIJA

Architektūros kokybės samprata paveldo srityje

Sesijos moderatorius Marius Šaliamoras

- 15.30 Kristina Krikštaponienė ... 35
Kultūros paveldo apsaugos teisinio reguliavimo problemos ir jų įtaka architektūros kokybei
- 15.45 Kąstytis Rudokas ... 37
Paveldo naratyvo teorinis diskursas ir praktinio taikymo galimybės
- 16.00 Marija Rupeikienė ... 39
Sakralinių pastatų architektūros kokybės problematika: projektai, remontai, rekonstrukcijos
- 16.15 Rasa Bertašiūtė, Vilma Karvelytė-Balbierienė ... 42
Kaimo architektūra: tarp tradicijos ir modernumo
- 16.30 Klausimai visiems pranešėjams, bendra diskusija.
Pasaulinės architektūros dienos paminėjimas

Antroji diena

2014 spalio 7 / antradienis

09.00 Dalyvių registracija

V SESIJA

Architektūros kokybės samprata aplinkos planavimo srityje

Sesijos moderatorė Edita Riaubienė

10.00 Justinas Bučys ... 44

Urbanistikos projektų kūrimas, vertinimas ir plėtojimas

10.15 Laimutė Janulienė ... 46

Jūrinio planavimo patirtis Lietuvoje

10.30 Antanas Stančius ... 49

Estetiniai vandens aspektai architektūroje

10.45 Gintautas Tiškus ... 51

Vietovės lygmens bendrųjų planų objektai, reglamentų nustatymo ypatumai bei teisiniai aspektai

11.00 Klausimai visiems pranešėjams, bendra diskusija

11.15 Kavos pertraukėlė

VI SESIJA

Bendras požiūris į architektūros kokybės kriterijų visumą

Sesijos moderatorius Juozas Vaškevičius

11.30 Jonas Jakaitis ... 54

Architektūros ir daiktinės aplinkos dizaino miesto erdvėje sambūvio kokybė kaip visuomenės gerovės garantas

11.45 Tomas Grunskis ... 56

Vertės apibrėžtys architektūroje: kanonai, konceptai ir kontraversijos

12.00 Justinas Dudėnas ... 57

Architektūros vertinimo kriterijų sistematika

12.15 Vytautas Petrušonis ... 59

Harmoningos architektūrinės aplinkos kūrimo teisinės prielaidos

12.30 Klausimai visiems pranešėjams, bendra diskusija

12.45 Kavos pertraukėlė

BAIGIAMOJI SESIJA

13.00 Konferencijos rezultatus apibendrinanti diskusija, rezoliucijos priėmimas

14.00 Konferencijos pabaiga

PRANEŠIMŲ SANTRAUKOS

Konferencijos vieta, Kalvarijų g. 1, Vilnius

Daiva Bakšienė

Architektė, teisininkė | Lietuvos architektų rūmai, Kalvarijų g. 1, Vilnius
Doktorantė | Vilniaus universitetas, Universiteto g. 3, Vilnius

Architektūros kokybės kriterijų nustatymo poreikis

Bene kiekvieną teisės normą galima vertinti jos tikslo atžvilgiu. Paties teisinio reguliavimo tikslas dažniausiai suprantamas kaip siekis užtikrinti darnų, taikų visuomenės sambūvį, kuriame randa vietą ir yra lygiavertiškai įgyvendinamos visų jos narių teisės ir laisvės. Tad ir architektūros srities teisinis reguliavimas visų pirma yra skirtas (arba turėtų būti skirtas) šioje srityje pasireiškiančių visuomenės interesų bei skirtingų privačių interesų balanso užtikrinimui.

Nekyla abejonių, kad poveikį žmonių elgesiui daro ne tik teisinės priemonės. Vienaip ar kitaip pasielgti žmones skatina ir jų moralinės nuostatos, ekonominės ar kitokios naudos siekis, baimė ir kiti jausmai, bendruomenės vertinimas ir kt. Galima diskutuoti, kuriems iš šių veiksmų turėtų būti skirti didžiausią dėmesį, t. y. kuris iš būdų leistų greičiausiai pasiekti tokią mus supančios aplinkos kokybę, kuria didžiutumą, kurioje jaustumės sveiki, darbingi, socialiai aktyvūs, kuri tautos gamtinius ir kultūrinius išteklius, formuotų ateities paveldą.

Tačiau galima ir neiškirti kurios nors vienos krypties, o bandyti išnaudoti visas priemones, kurios tik gali duoti norimą efektą. Teisinės priemonės išsiskiria iš kitų tuo, kad jų įgyvendinimas užtikrinamas valstybės prievarta (kaip nekūrybiškai tai besikambėtų). Kaip rodo praktika, realybėje, ypač susidūrę su asmeninių finansų panaudojimu, esame linkę daryti išlygas savo interesams kito interesų sąskaita, todėl kai kuriose situacijose imperatyvūs reikalavi-

mai, suponuojantys pareigą, o ne teisę pasielgti vienu ar kitu būdu, yra būtini norint užtikrinti visuomenei reikšmingų tikslų įgyvendinimą.

Pranešime apžvelgiamas esamas statinio architektūros reikalavimų teisinis reguliavimas, aptariamos jo neefektyvumo priežastys, įvardinamos pagrindinės sritys, kuriose pasireiškia kompleksiskai apibrėžtų architektūros kokybės reikalavimų trūkumas, visų pirma tai:

- Teisėkūros procesas;
- Viešieji pirkimai;
- Architektūriniai konkursai;
- Teritorijų planavimas;
- Specialiųjų architektūros reikalavimų nustatymas;
- Ekspertinis vertinimas;
- Sutartiniai santykiai su užsakovu;
- Viešojo intereso gynimas.

Sprendžiant architektūros kokybės teisinio reguliavimo klausimą, siūloma ne rinktis tarp sprendimo reguliuoti ar nereguluoti, o įmanomai minimaliomis invazijomis į architekto kūrybos laisvės sritį, nustatyti tiek ir tokius esminius architektūros reikalavimus, kurie yra būtini sveikos aplinkos formavimui, žmonių sveikatos – fizinės, dvasinės bei socialinės gerovės – užtikrinimui, gamtos ir kultūros vertybių apsaugai, kitų Konstitucijoje įtvirtintų žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimui. Nustatyti ribojimai neturėtų paneigti nė vieno iš šioje srityje susiduriančių autoriaus, statytojo bei visuomenės interesų, o proporcingai juos atstovauti.

Neabejojama, kad detalesnis architektūros kokybės teisinis reguliavimas sukeltų nemažai diskusijų dėl gana abstrakčių ir įvairiai interpretuotinų kriterijų taikymo, parengtų sprendinių vertinimo, ginčų sprendimo. Tačiau manoma, kad profesionali architektų bendruomenė, pirmiausia sudarydama kolegialias ekspertines institucijas, taip pat kitais būdais panaudodama sukauptą mokslinį bei praktinį profesinį potencialą, būtų pajėgi su šiais iššūkiais susidoroti, tokiu būdu efektyviai prisidedama prie visuomenės gerovės didinimo.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: architektūros kokybės kriterijai, teisinis reguliavimas, statinių architektūra, esminiai statinio architektūros reikalavimai.

Evaldas Klimas

Daktaras, lektorius | Mykolo Romerio universitetas, Ateities g. 20, Vilnius

Nijolė Vaičiūnaitė

Advokatė | Advokatų kontora LAWIN, Jogailos g. 9, Vilnius

Architektūros kokybės vertinimo institucionalizavimas

Teritorijų planavimo, projektavimo ir statybos procesų teisinis reglamentavimas, galima teigti, yra viena detaliausiai reglamentuotų visuomeninių santykių sričių. Detalus šių procesų reglamentavimas vertinamas ne vienareikšmiškai.

Įstatymo leidėjas iki šiol nėra reglamentavęs imperatyvių architektūros kokybės vertinimo kriterijų. Galimybė reglamentuoti architektų kūrybos vertinimą yra dažnas diskusijų objektas ne tik architektų ar teisininkų (dirbančių statybos teisės srityje) bendruomenėse, bet ir plačiojoje visuomenėje.

Šiuo metu yra susidariusi prieštarigai vertinama situacija. Viena vertus, architektams yra suteikta absoliuti kūrybinė laisvė. Kita vertus, tai, greičiau, tėra iliuzija. Architektų parengtos teritorijų planavimo dokumentų koncepcijos ar projektiniai pasiūlymai, parengti ar net įgyvendinti statinių projektai neretai yra kritikuojami. Ypatingai

tai aktualu tais atvejais, kai statyba yra realizuojama saugomose teritorijose ar iš esmės urbanizuotose teritorijose. Dažnai veto teisę dėl galimybės įgyvendinti tokius projektus turi nekilnojamojo kultūros paveldo, saugomų teritorijų specialistai, bendruomenių atstovai ar kiti asmenys, kurie neturi nieko bendro su architektūra.

Tokia padėtis ilgiau negali tęstis teisinėje valstybėje, kurioje visos suinteresuotos visuomenės grupės turi ieškoti bendrų sprendimų darnaus sugyvenimo formų, siekdamos darnios plėtros. Nepavykstant susitarti, sprendimą turi turėti priimti ne teisininkai (teismai), o architektūrinį, inžinerinį, paveldosaugos, aplinkos apsaugos išsilavinimą turinčių specialistų kolegialus organas.

Pranešimo tikslas – įvertinti architektūros kokybės vertinimo kriterijų institucionalizavimo modelių galimybes. Pranešimu būtų vertinama, ar architektūros kokybės vertinimo kriterijų institucionalizavimas laikytinas architektų kūrybinės laisvės sužlugdymu. Ar vis tik tai laikytina civilizuoto kompromiso paieškos formos įgyvendinimu, padedančiu nustatyti aiškias taisykles, kurie projektai gali būti įgyvendinami, o kurie ne.

Architektūros kokybės vertinimui siūlytina nustatyti du modelius – savanoriškąjį ir privalomąjį.

Pirmasis – savanoriškasis modelis. Kiekvienas nekilnojamojo turto vystytojas turi turėti galimybę kreiptis į atitinkamas funkcijas atliekančią instituciją (Lietuvos architektų rūmus, Lietuvos architektų sąjungą, savivaldybę ar kitą įstatymu įtvirtintą instituciją ar įstaigą), kad būtų surengtas architektūrinis konkretaus objekto konkursas. Konkurso komisijos sudėtyje turėtų būti suinteresuotų institucijų ir grupių atstovai. Šio kolegialaus organo sprendimu atrinkti projektai gali būti realizuojami, toliau nekeliant diskusijų dėl pasiūlytos architektūros kokybės. Išimtis galėtų būti tik architektūrinio konkurso komisijos nurodyti konkretūs privalomieji pasiūlymai, kurie būtų įgyvendinami projekto realizavimo eigoje.

Antrasis – privalomasis modelis. Teisės aktuose būtų įtvirtinti objektų kriterijai, kuriuos atitikus būtų privalu parengti projektinius pasiūlymus ir juos apsvarstyti ekspertų taryboje. Tokių objektų pavyzdiniu sąrašu, galėtų būti ypatingi visuomeninės svarbos statiniai. Ekspertų tarybos būtų sudaromos kiekvienoje savivaldybėje. Šios ekspertų tarybos sprendimu būtų konstatuota, ar projektas gali būti realizuojamas, toliau nekeliant diskusijų dėl pasiūlytos architektūros kokybės. Išimtis galėtų būti tik ekspertų tarybos nurodyti

konkretūs privalomieji pasiūlymai, kurie būtų įgyvendinami projekto realizavimo eigoje.

Siūlomas architektūros kokybės vertinimo institucionalizavimui materialinė bazė iš esmės jau egzistuoja, tiesiog būtina sunorminti veiklos taisykles. Institucionalizavimas padėtų pasiekti net keletą tikslų.

Pirma, būtų užtikrintas skaidrus architektūros kokybės vertinimas, kuris galėtų prisidėti prie bendro nacionalinio architektūros kokybės lygio kėlimo. Antra, būtų užtikrinta teisinių ginčų prevencija dėl galimybių realizuojamų atitinkamos architektūros objektus.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: ekspertų tarybos, ginčai dėl architektūros; architektūros kokybės vertinimas.

Vaidotas Kuliešius

Ekspertų komisijos narys | Lietuvos architektūrūmai, Kalvarijų g. 1, Vilnius

Architektūros kokybės vertinimo kriterijai kai kuriose užsienio šalyse

Pranešime nagrinėjama kai kurių Europos šalių praktika ir teisiniai instrumentai architektūros kokybei vertinti. Pagrindinė sąlyga architektūros kokybei rasti – architektūros pripažinimas viešojo (visuomenės) intereso dalyku, pripažinimas, kad architektūra turi būti vertinama ne tik ekonominiais, techniniais, bet ir estetiniais, kultūriniais aspektais. Aiškiausiai architektūros kokybės vertinimo kriterijai įvardinti „Europos komisijos architektūros politikos gide“ – rekomendacinio pobūdžio Europos komisijos dokumente, skirtame vertinti konkursinius darbus Europos komisijos pastatams projektuoti.

PRANCŪZIJA. Prancūzijoje 1977 m. priimtu Architektūros įstatymu įteisintos regioninės Architektūros, teritorinio planavimo ir aplinkos tarybos, kurių funkcija – teikti patarimus architektūros, teritorijų planavimo klausimais ir skatinti architektūrinę aplinkos kokybę. Regioninės architektūrinės tarybos pačios nustato projektų architektūrinės kokybės vertinimo kriterijus. Pavyzdžiui, Ile de France regioninės architektūrinės tarybos reglamente nurodoma, kad pateikti tarybai projektai vertinami remiantis tokiais kriterijais:

- Objekto programa, statybos pagrindimas;
- Urbanistinis integralumas;
- Estetinis aspektas;
- Funkcionalumas, erdvinis sprendimas, naudojimo patogumas;

- Inovatyvumas;
- Objekto ir esamos aplinkos dermė.

Prancūzijos Urbanistikos kodekse nurodoma, kad remiantis Architektūros įstatymu, statinių projektai turi būti parengti architektų, statinių išvaizda, spalva ir derėjimas aplinkoje turi atitikti parengtų projektų sprendinius.

ŠVEDIJA. Švedijos praktika. Vyriausybės programa architektūros ir dizaino kokybei gerinti. Planavimo ir statybos įstatymo pakeitimai, estetiški reikalavimai pastatams, Kelių įstatymo, Geležinkelių įstatymo pakeitimai. Planavimo ir statybos įstatyme nurodoma, kad be techninių reikalavimų, pastatai turi būti tinkamai naudoti pagal paskirtį, būti tinkamos estetiškos išraiškos, suderinto spalvinio sprendimo, derėti prie aplinkos, taip pat pritaikyti žmonių su negalia poreikiams. Kelių įstatyme bei Geležinkelių įstatyme nurodoma, kad projektuojant naujus kelius, geležinkelius, būtina atsižvelgti į estetinius reikalavimus, estetinį poveikį kraštovaizdžiui.

OLANDIJA. Olandijoje, remiantis valstybinės tarnybos įstatymu, valdžios institucijų patarėjas architektūrinės kokybės vertinimo klausimais yra Valstybės vyriausiasis architektas (*Rijksbouwmeester*). Jo kompetencijoje yra patarimai ir architektūros ir planavimo projektų vertinimas urbanistinio integralumo aspektu. Kai kurios Olandijos savivaldybės (pavyzdžiui, Roterdamo) yra priėmusios architektūros memorandumus, kuriais remiantis savivaldybės vykdo architektūros kokybės užtikrinimo politiką.

BELGIJA. Flandrijos regione, panašiai kaip Olandijoje, įsteigta vyriausiojo Flandrijos architekto (*Vlaams Bouwmeester*) pareigybė. Jo kompetencijoje – didesnių, negu 10 000 m² pastatų projektų vertinimas urbanistinio integralumo, derėjimo aplinkoje aspektu.

DIDŽIOJI BRITANIJA. Didžiojoje Britanijoje patariamoji institucija architektūrinės kokybės klausimais yra CABE – architektūros ir urbanistinės aplinkos taryba. Ši taryba yra Didžiosios Britanijos dizaino tarybos padalinys. Projektų vertinimui CABE yra sudariusi klausimyną. Jame vertinant projektą keliami ir tokie klausimai:

- Ar pastatas patogus naudoti, lengvai pasiekiamas?
- Ar naudojamos medžiagos tinkamos, ar išlaikomi energijos naudojimo reikalavimai?

- Ar pastatas patvarus, ilgaamžiškas?
- Ar pastatas gerai atrodo, ar džiugina akį ir protą, pakelia nuotaiką?
- Ar projektas atrodo perspektyvus?
- Ar projektas turi vertę laiko perspektyvoje?
- Ar projekto sąmata yra reali?
- Ar projekte numatytos naujovės?
- Ar sprendžiami tvarumo klausimai?
- Ar projektas pagerins aplinkos kokybę?
- Ar projektas turi visuomeninę reikšmę?
- Ar pastatas dera kraštovaizdyje?

ITALIJA. Italijoje priimtas Architektūros kokybės pagrindų įstatymas. Kiekvienas Italijos regionas turi architektūrinės tarybas, kurios pačios nustato architektūros kokybės vertinimo kriterijus, vienas esminių – urbanistinis integralumas ir derėjimas prie aplinkos.

VOKIETIJA. Vokietijos Statybos kodekse statiniams keliami tik techniniai reikalavimai. Žiniasklaidoje kartais kyla diskusijos dėl neretai žemos aplinkos architektūrinės kokybės.

KITOS EUROPOS VALSTYBĖS. Danija, Slovėnija, Portugalija, Ispanija nėra įteisinusios architektūros kokybės vertinimo ir apsiriboja tik architektūrinės politikos deklaracijomis, ar numato tai padaryti ateityje.

IŠVADOS:

Architektūros kokybės vertinimas Europos šalyse, kuriose architektūra pripažįstama viešojo (visuomenės) intereso dalyku, patikimas profesionalų taryboms ar valstybės architektūrinės institucijoms (Vyriausiojo valstybės architekto, Vyriausiojo regiono architekto). Ir profesionalų tarybų, ir valstybinių architektūrinių institucijų nuomonė ar išvados dėl architektūros kokybės yra patariamojo pobūdžio.

Architektūros vertinimo kriterijai yra daugmaž panašūs daugelyje Europos valstybių.

Estetinis kriterijus yra svarbus vertinant architektūros kokybę daugumoje Europos šalių.

Dalyje Europos šalių nėra vertinama architektūros kokybė, tačiau tose šalyse parengti ar rengiami architektūros politikos dokumentai dažniausiai numato tai padaryti ateityje.

Matas Šiupšinskas

Architektūros istorijos ir teorijos magistro laipsnis
Architektūros bakalauro laipsnis

Architektūros rinka ir kritika

Remiantis Austrijos ekonomikos mokyklos pavyzdžiu pranešime daroma prielaida, kad neoliberalios ekonomikos sąlygomis architektūrai tapus preke, jos kokybė tapo tiesiogiai priklausoma ne nuo pasiūlos, kurią diktuoja profesionalūs architektai ir planuotojai, bet nuo paklausos. Užsakovui tapus kertiniu svirtu darančiu įtaką galutinio produkto formą ir turinį tapo akivaizdu, kad teisinis reguliavimas turi mažai įtakos galutinio produkto kokybei.

Teisinėmis priemonėmis bandant apriboti nepageidaujamos architektūros pasiūlą išryškėja bandymai nelegaliai ar pusiau legaliai apeiti suvaržymus. Sprendžiant šią dilemą atsakymo siūloma ieškoti gyvybingoje architektūros kritikoje, kurią plačiau ir intensyviau vystant būtų formuojama tiek profesionalų, tiek ir vartotojų nuomonę apie kokybišką gyvenamąją aplinką.

Pranešime trumpai apžvelgiama architektūros kritika XX amžiuje ir pateikiami pavyzdžiai kuomet kritikai padėjo įsitvirtinti skirtingoms architektūros srovėms ar kūrybinėms asmenybėms. Nors toks procesas negali būti vienareikšmiškai vertinamas, visgi jis rodo, kad būtent per aktyvią kultūrinę-verbalinę produkciją galima formuoti architektūros paklausą. Šioje vietoje susiduriama su dilema, kas ir kokiais kriterijais vadovaudamasis turi teisę į galios svirtus?

Pastaruoju metu mažėjant architektūrinės spaudos apimtims ir daliai diskusijų persikeliant į internetinę erdvę gali pasirodyti, kad architektūros kritiko ar aktyviai šiame diskurse dalyvaujančio architekto vaidmuo yra sumenkęs. Ypač tai juntama vietiniame kontekste,

kuriame stiprių architektūrai skirtų periodinių leidinių beveik nebeliko. Minėta būseną gali būti suvokiama tiek kaip pavojus, tiek kaip galimybė. Diskusijai ir architektūros vertinimui decentralizuojantis tampa sunkiau palaikyti kritikos kokybę, bet tuo pat metu stiprėja galimybės procese dalyvauti platesniam žmonių ratui. Taigi dabartinė architektūros kritikos būseną galėtų būti įvardinama, ne kaip nuosmukis, bet jėgų pergrupavimas ir bandymas prisitaikyti prie naujų viešojo kalbėjimo taisyklių.

Pranešimo tikslas yra atkreipti dėmesį į tai, kad teisinis reguliavimas gali atsirasti tik po to kai jau yra įsitvirtinusi aiški reguliavimą kuriančių grupių pozicija. Kitaip tariant, architektūros kokybė pirmiausia priklauso ne nuo normų ir reglamentų, bet nuo to ar architektūros bendruomenė yra įsisavinusi būtinausius viešojo kalbėjimo įrankius, ar skiria tam pakankamai dėmesio ir ar sugeba reikiama linkme pakreipti ne tik kokybiškos architektūros pasiūlos, bet ir paklausos kreivę.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: architektūros kritika, rinka, ekonominis liberalizmas, architektūros vertinimas.

Jūratė Markevičienė

Tarptautinė kultūros paveldo ekspertė — ICOMOS narė

Miestas kaip sąstai: apie normas ir laisves kuriant miesto architektūrą

Pranešime nagrinėjamas architektūros kūrimo mieste norminis modeliavimas sociokultūrinio ir meniniu aspektais. Tiriama dichotomija tarp miesto kaip gyvenimo terpės normiškumo ir architektūros kaip meninės kūrybos laisvės, kurią savaip varžo dvasiniai ir fiziniai miesto rėmai.

Architektūra yra priemonė žmogaus gyvenimo terpei formuoti, todėl neišvengiamai apima dauguma miesto gyvenimo sričių ir patenka į plačią viešojo intereso sritį — kiekvienas kuriamasis statinys turi tenkinti tiek fizines (sveikatos, saugos ir pan.), tiek sociokultūrinės visuomenės reikmes (sociokultūrinio tvarumo, ekologines, gamtos ir kultūros paveldo apsaugos, etines ir pan.). Dėl tokios plačios aprėpties miesto architektūra tampa nuolatinio socialinio ir politinio diskurso, neretai konfliktų tarp įvairių visuomenės grupių šaltiniu. Paprastai iš architektūros reikalaujama „paklusti“ miestui — įteisinant reikalavimą naujus objektus „darniai susieti su esama aplinka“.

Plati pasaulio patirtis rodo, kad šias reikmes įmanoma iš dalies sunorminti, o normas — sumodeliuoti. Teoriškai įtampą galima sumažinti, jei pavyktų sunorminti architektūros kokybę, kaip tai padaryta, pavyzdžiui, su gyvenimo kokybe, kuri matuojama pagal daugelį rodiklių (indikatorių). Architektūros kokybės reikalavimas taip pat sunorminamas.

Pranešime nagrinėjama, ar įmanoma objektyviai, be asmeninių interpretacijų įvertinti mieste kuriamo architektūros objekto visumą,

ar architektūros kokybė yra tinkama norminė tokio vertinimo priemonė? Pabrėžiama, kad tinkamai sunorminti architektūros vertinimus trukdo dichotominė architektūros prigimtis. Viena vertus, kokybė paradoksaliai yra kiekybinė kategorija, reiškianti kiekybės laipsnį — kam nors taikomą standartą, kuris matuojamas lyginant su kitais tos pačios arba panašios rūšies daiktais, ko nors tobulumo lygį, kuriuo tam tikras turimų savybių visetas tenkina nustatytus, visuotinai taikomus arba teisiškai privalomus poreikius arba lūkesčius. Kita vertus, daugelis architektūros objektų yra meno kūriniai. Vertinant į kiekvieną iš jų reikia žvelgti teisingai — kaip į meno kūrinį, kuriam neišvengiamai netinka lyginamieji statistiniai architektūros kokybės kriterijai, nes dėl savo kiekybinės prigimties jie tiesiog negali būti „meno matavimo“ priemonė. Pagaliau greta meninio vertinimo ir socialinio norminimo egzistuoja trečiasis — estetinės vertės — lygmuo, nes tas pats architektūros objektas estetiškai gali būti vertinamas ir kaip meno kūrinys, ir būti kitos estetinės domės bei vertinimo objektas. Tam tikrus estetinius reikalavimus įmanoma sunorminti, kiti lieka tik fakto dalykas. Tiek estetinis, tiek meninis architektūros aspektai yra gan keblūs norminant architektūros vertinimus. Lyginamai tiriant architektūrinės kokybės apibrėžtį įvairių šalių įstatymuose matyti, kad estetinis aspektas, nors ir deklaruojamas, bet neapibrėžiamas, o meninis — paprastai „subtiliai nutylimas“. Kita vertus, projektų vertinimo praktikoje be šių dviejų aspektų neapsieinama.

Atsižvelgiant į minėtas prielaidas bei remiantis įvairių šalių ir Lietuvos įstatymų analize, taip pat kuriamų architektūros objektų oficialiojo vertinimo praktikos atvejų tyrimu, pranešime apibrėžiamos konkrečios galimybės įteisinti objektyvesnį ir labiau visapusišką norminį modelį, taikytiną mieste kuriamiems architektūros objektams vertinti.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: architektūra, architektūros kokybė, ekologija, estetinė ir meninė vertė, gamtos ir kultūros paveldas, gyvenimo kokybės rodikliai, meno kūrinys, miestas, miestų planavimas, teisinės ir etinės normos, tvarumas, viešasis interesas, visuomenė.

Linas Tuleikis

Architektas, docentas | Vilniaus dailės akademija, Kauno fakultetas,
Architektūros katedra, Muitinės g. 4, Kaunas

Architektūros kokybės sampratos skirtumai šiandienos Lietuvoje

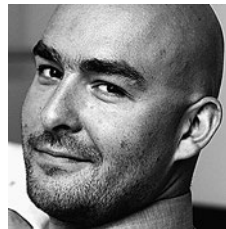
Pranešimas remiasi architekto praktiko patirtimi dirbant prie įvairios viešosios ir individualios paskirties objektų bei dalyvaujant įvairiuose architektūriniuose konkursuose, tiek kaip dalyviui, tiek kaip organizatoriui, tiek kaip vertintojui.

Pranešime apžvelgiami skirtingi atvejai, per kuriuos atskleidžiami įvairūs faktoriai kurie turi įtakos architektūros kokybės formavimui. Tai peržvelgiama nuo projektavimo užduoties bei programos sudarymo iki realizuoto pastato pridavimo eksploatacijai. Apžvelgiami visi projektavimo proceso dalyviai nuo užsakovo, projektuotojo, derinančių instancijų bei visuomenės ir išryškinami jų skirtingi tikslų supratimai, skirtingi veiksmai bei bandomos įvardinti tų skirtingumų priežastys. Taip pat, daroma architektūrinių konkursų praktikos apžvalga, kurioje vėlgi paliečiama kokybės formavimo bei kokybės vertinimo praktika bei išryškėję visų proceso dalyvių kokybės suvokimo skirtumai.

Apibendrinime bandoma išryškinti visuomenėje įsigalėjusias priežastis, kurios neleidžia arba labai trukdo kokybiškos architektūros plėtrai mūsų regione.

Pranešimas gausiai iliustruojamas vizualine medžiaga, atskleidžiančia konkrečius atvejus.

2014 SPALIO 6 11.45

Lukas Rekevičius

Architektas | Aketuri architektai, Šv. Stepono g 18, Vilnius

Problemas sprendžianti architektūra

Iš pirmo žvilgsnio, architektūrai vientisų vertinimo kriterijų pritaikyti yra nelabai įmanoma. Kai kada ji praktiška ir grakšti, kai kada gremėzdiška ir agresyvi, pigi ir brangi, svarbi ir nematoma, keičianti ir prisitaikanti, graži ir réksminga. Ir visame šiame skirtingų prasmų lauke be galo skirtingi architektūros objektai yra laikomi kokybiškais. Begalė kontekstų, kultūrinių ir praktinių niuansų, užmojų ir tikslų daro architektūrą itin kompleksiška ir sunkiai pasiduodančia bet kokiems rémams ir apibrėžimams. Tačiau — yra keli bendri vardikliai.

Vienas jų — **architektūra turi spręsti problemas.**

Čia yra raktinis žodis į architektūros kokybės įvertinimą. Tai yra problemų sprendimas. Architektūra turi spręsti problemas. Kuo daugiau probleminių sluoksnių apima, tuo ji geresnė. Ar ji provokuoja, mažina socialinę atskirtį, yra praktiška ir ilgaamžė, traukia turistus ir padeda pildyti biudžetą ir uždirbti pinigus?

Estetinis tobulumas yra tik viena architekto sprendžiamų problemų. Planinis funkcionalumas — irgi tik viena iš daugelio. Inžinerinis efektyvumas, miesto silueto įtakojimas arba neįtakojimas, diskusijų kėlimas, investicijų/grąžos/likvidumo logika, miesto rajonų de-getizacija arba de-elitizacija, socialinės atskirties mažinimas, filosofinių visuomenės nuostatų keitimas, „įpaveldinimo“ ir „išpaveldinimo“ klausimai.

Problemų yra pačių įvairiausių. Kuo jų daugiau architektūra išsprendžia, tuo ji geresnė.

2014 SPALIO 6 12.00

Kitas vardiklis – **architektūra turi būti daugiasluoksnė.**

Taip mes galime įvertinti architektūros kokybę – klausdami, kiek įvairių lygmenų problemų ji sprendžia. Ar ji sprendžia vartotojo problemas? Ar ji sprendžia rajono problemas? Ar ji sprendžia miesto problemas? O gal ji prisideda prie viso regiono ar net šalies problemų sprendimo? Ar ji tik suteikia gyventojui stogą virš galvos? Ar ji padeda investuotojui uždirbti? Ar ji kuria viešas erdves, patrauklias ne tik vienos šalies lankytojams? Ar ji keičia mentalitetą arba bent jau žengia su besikeičiančiu koja kojon? Ar ji sprendžia bendramiestines traukos centrų problemas? Šis kriterijus yra pritaikomas bene bet kokiam meno kūrinii – turėti daugiau nei vieną prasminį sluoksnį, ir kuo jų daugiau užkoduota, tuo architektūros kūrinį laikytume vertingesniu.

Štai vienas žmogus paprasčiausiai stebėsis dangoraižio dydžiu. Inžinierius nusistebės grakščia gelžbetonio konstrukcija. Labiau išsilavinęs estetas pastebės, kaip gražiai suderintos jo fasado medžiagos. Dar jautresnis aplinkos stebėtojas pastebės, kad šis dangoraižis su dar penkiais aplinkui sudaro kompozicinių ašių sistemą, atkartojančią miesto reljefo ypatumus. Miesto planuotojas pastebės, kad šis dangoraižių kompleksas yra simbiotiskai susijęs su transporto arterijomis, o miesto svečias pastebės, kad dangoraižiai iš kiekvieno stebėjimo taško atrodo vis skirtingai, formuodami nepasikartojančią miesto panoramą. Kultūrologas pasakys, kad dangoraižių agresyvus vizualumas nustelbia Operos teatrą, ir tai simbolizuoja pinigų svarbą visuomenėje, o investuotojas greitai suskaičiuos, kad šis kompleksas generuoja neblogus dividendus skandinaviškam pensijų fondui, kuriam jis ir priklauso.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: daugiasluoksnė architektūra, funkcionali architektūra, socialinė architektūra, socialinis įrankis, vertinimo mastelis.

Sigitas Čereškevičius

Daktaras, profesorius | Vilniaus Gedimino technikos universitetas,
Architektūros fakultetas, Pylimo g. 26/1, Vilnius

Svarbiausios architektūros objekto kokybės vertinimo ypatybės

Pradedant paskutiniaisiais xx a. dešimtmečiais visuomenė architektūrinę veiklą pradėjo vertinti nepalankiai. Architekto statusas, jo įtaka į visuomenės raidos procesus gerokai sumenko. Tai atsitiko ne tik dėl objektyvių visuomenės pokyčių, demokratėjimo aspektų, ar ekonominių sunkumų, kurie užgriuvo daugelį pasaulio, tame tarpe ir Europos valstybių. Prie skeptiškai vertinamos architekto veiklos visuomenę privedėme ir mes patys – architektai, dažnai ignoruodami visuomenės poreikius ar savaip traktuodami architektūros objekto vertinimo ypatybes.

Pasitaiko, kad architektai savo kolegų darbus vertina ne objektyviai. Apdovanojami architektūriniai objektai ne retai pasižymi tik vertinimu „modernus, originalus“, o visuomenė dažnai tokius objektus kritikuoja dėl jų nefunktionalumo, nepatogumo eksploatuoti, neekonomiškų sprendimų. Moksliniai tyrimai rodo, kad visuomenė architektūros originalumo ar estetiškąsias savybes nelaiko svarbiausiomis kokybės vertinimo savybėmis. Labiau vertinamas patogumas, funkcionalumas, ekonomiškumas.

Dažnai pasitaikanti architektūrinių objektų projektavimo klaida – urbanistinio konteksto neįvertinimas. Pastato architektūra, tūrio proporcijos, detalės, medžiagos gali būti aukšto meninio lygio, tačiau pats pastatas gali disonuoti urbanistinėje erdvėje, nederėti savo erdviniais parametrais, ar neįvertinami yra svarbiausi objekto apžvalgos taškai, blogas objekto transportinis pasiekiamumas ir t. t. Keičiasi architektūros objekto samprata. Architektūrinis objektas, tai ne tik

pastatas ar jų erdvės, bet ir pastatų kompleksai, gyvenamųjų vietovių viešosios erdvės ir pagaliau gyvenamoji vietovė (miestas) kaip vieningas erdvinis – funkcinis darinys. Taigi architektūros objektas plačiąja prasme yra ne tik estetikos bet ir socialinis objektas, skirtas visapusiškiems žmogaus poreikiams tenkinti: darbui, gyvenimui, poilsiui – rekreacijai, bendravimui, judėjimui ir t. t. Vertindami architektūros kokybę architektai negali nepaisyti visuomenės nuomonės, priešpastatyti ją savajai – tokiu būdu ir toliau gilinti priešpriešą tarp architektų ir visuomenės.

Patį sąvoka „architektūros kokybė“ – daugialypė. Klasikinis senovės Romos architekto Marko Vitruvijaus architektūros apibūdinimas traktate „Dešimt knygų apie architektūrą“ ir šiandien aktualus. Vitruvijus įvardijo tris svarbiausias architektūros objekto ypatybes prioriteto eile:

- Stiprumas, tvirtumas (firmitas). Konstrukcija;
- Naudingumas, patogumas (utilitas). Funkcija;
- Grožis, pastatas turi teikti malonumą (venustas). Forma.

XX a. nusistovėjusią triadą papildė dar vienas svarbus architektūros kokybės vertinimo komponentas – aplinka. Aplinkos vertinimo požiūriu išskirtini trys aspektai:

- Estetinis-erdvinis – kaip objektas dera aplinkoje;
- Objekto patogus pasiekiamumas;
- Aplinkos ekologiškumas, poveikis žmogaus sveikatai.

Aplinkos vertinimo aspektas ypač didelę reikšmę įgavo per paskutiniuosius du dešimtmečius. Ekologiškos architektūros ir urbanistikos principais paremtus darbus dirba žymiausi pasaulio architektai (Shigeru Ban, Vincent Callebaut, Norman Foster, Thomas Herzog, Richard Rogers ir daugelis kitų). Svarbiausiomis ir visuomenėje vertinamomis architektūros objektų kokybės ypatybėmis laikytinos:

- Konstrukcijų tvirtumas, patikimumas – saugumas;
- Funkcionalumas, patogumas – komfortas;
- Estetiškumas, grožis;
- Aplinkos kokybė. Erdviniai, funkciniai, ekologiniai aspektai (energetinis efektyvumas);
- Ekonomiškumas. Adekvatus tvirtumo, komforto, estetikos ir aplinkos kokybės aspektams investicijų dydis.

Architektūros objekto vertinimas išeina iš tradicinių jos vertinimo rėmų: vertintinas ne tik pats pastatas, bet ir jo aplinka, urbanistinis ir gamtinis pastato kontekstai, konkrečios urbanizuotos struktūros (gyvenamosios vietovės) visuminis erdvinis sprendimas. Šiuolaikiam architektui be tradicinių vis svarbesnės tampa miestų erdvinės struktūros formavimo, ekologinės architektūros ir urbanistikos, energiją taupančių technologijų, aplinkosaugos ir ekonomikos žinios bei praktiniai įgūdžiai.

Pagrindinis architektūros kokybės vertinimo kriterijus – kompleksiškas. Tik gerai įvertintas kompleksiniu požiūriu projektas (realizuotas objektas) gali būti aukštai vertinamas ir už architektūriniame ceche labiausiai vertintinas savybes: originalumą, modernumą, architektūros estetiką ir kokybę. Demokratiškoje sparčiai besikeičiančioje visuomenėje norėdami būti suprastais visuomenės, privalome visų pirma neignoruoti visuomenės nuomonės ir susiformavusių jos poreikių, būti savikritiškais ir objektyviai kritiškais kolegų darbams.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: architekto statusas visuomenėje, architektūros objekto vertinimas, urbanistinis kontekstas, aplinkos vertinimas, architektūros kokybės vertinimo kriterijai.

Gintaras Stauskis

Daktaras, profesorius | Vilniaus Gedimino technikos universitetas,
Architektūros fakultetas, Pylimo g. 26/1, Vilnius

Tvarumo principais kuriama architektūra – būtina aplinkos vertės kūrimo prielaida

Tiek praktiniame darbe, tiek mokslo tyrimuose nuolat susiduriama su šiuolaikinės visuomenės raidos iššūkiais, keliančiais architektų kūrybai vis naujus aplinkos išsaugojimo, ekonominio ir socialinio tvarumo uždavinius. Ekonominio vystymosi bangos, itin juntamos tokiose šalyse kaip Lietuva, sukelia statybos rinkos svyravimus, rezonansu atsiliepiantčius viešajame gyvenime, versle, taip pat ir architektų darbe.

Siekdami palankaus poveikio aplinkai ir visuomenei, architektai ir urbanistai ieško ir atranda tvarios miestų aplinkos kūrimo metodus ir instrumentus. Pasaulio patirties analizė rodo, kad pažangiausi miestai kuria žalios architektūros principais paremtus pastatus ir jų kompleksus.

Daugelyje Vakarų šalių naudojamos ir Lietuvoje diegiamos pastatų ir aplinkos tvarumo kūrimo ir vertinimo metodikos rodo kelią, kaip kurti pastatus, jų kompleksus ir miestų kvartalus, atitinkančius vartotojų reikmes ir tausojančius natūralią aplinką. Greta plačiau Europoje taikomų tarptautinių BREEAM, LEED, DGNB sistemų, daugelyje šalių sukurtos ir veikia nacionalinės tvarumo metodikos. Lietuvoje, tik pastaruoju metu įsijungusioje į tvarios aplinkos kūrimo bendruomenę, taip pat baigiama sukurti Nacionalinė pastatų tvarumo vertinimo sistema, kuri nubrėš aiškias šios srities gaires. Pastatų tvarumo vertinimą pradėjusios šalys žengia toliau, kurdami vis aukštesnio lygio reikalavimus keliančias metodikas. Pagal tokias metodikas suprojektuoti ir pastatyti pastatai ir jų kompleksai tausoja

gamtinę aplinką ir gerbia kontekstą, atitinka visuomenės reikmes. Pagal šiuos metodus sukurti pastatai ir jų kompleksai yra geresnės techninės kokybės, mažesni jų eksploatavimo kaštai, investicijos į juos yra ekonomiškai racionalios vertinant jas visame pastatų gyvavimo cikle.

Greta techninių, ekonominių ir eksploatacinių vertės sluoksnių architektūros kompleksų vertę formuoja taip pat emociniai ir simboliniai vertės požymiai, pasiekiantys žmogaus sielos gelmes. Geriausi laiko patikrinti viešųjų erdvių ir pastatų kompleksai pasižymi visomis šiomis vertės dedamosiomis ir matyt todėl žmonių yra mėgstami ir dažnai lankomi. Šiuolaikinės architektūros kūrimo procese šie aukštųjų sluoksnių vertės požymiai yra itin svarbūs, nes tik jie suteikia pastatams ir jų kompleksams ilgalaikę išliekamąją vertę. Tik techniškai efektyvus, ekonomiškai racionalus ir patogus eksploatacijoje architektūrinis kompleksas gali pretenduoti į aukštus emocinės ir simbolinės vertės lygius. Todėl tvarumo ir „žaliojo“ projektavimo metodų ir instrumentų panaudojimas sudaro būtinas prielaidas aukščiausiomis architektūros kūrinių vertėms pasiekti.

Tvarios aplinkos kūrimas reikalauja atitinkamų darbo organizavimo metodų, integruoto projektavimo panaudojimo, specialiųjų žinių ir kompetencijų, kurios ilgainiui paverčiamos praktiniais tvarios aplinkos kūrimo įgūdžiais. Lietuvos žaliųjų pastatų taryba kartu su giminingomis Latvijos ir Estijos asociacijomis vykdo Žaliųjų pastatų profesionalo mokymo programą. Tęstinė dešimties temų programa suteikia architektams ir inžinieriams holistinę tvarios aplinkos kūrimo sampratą ir pakankamą žinių kiekį, reikalingą specialiosioms kompetencijoms ugdyti praktiniame architekto ar kraštovaizdžio architekto darbe. Lektoriai praktikai atskleidžia esminius tvarios aplinkos kūrimo metodus ir instrumentus, kurių veiksmingumas parodomas praktinių pavyzdžių tyrimais. Greta išsilavinimo ir praktinio darbo patirties nuolatinis profesinis augimas tampa šios dienos realija ir būtinybe kiekvienam, siekiančiam aukštos architektūros kūrinių vertės.

Marius Šaliamoras

Profesorius, Architektūros katedros vedėjas | Vilniaus dailės akademija

Aušra Siaurusaitytė

Lektorė | Vilniaus dailės akademija, Malūnų g. 5, Vilnius

- Lankstumas. Platus pritaikymas (apšvietimas ar darbo vieta tinkanti dešiniarankiams ir kairiarankiams, rankenos, baldai tinkami suaugusiems ir vaikams ir t. t.);
- Paprastas ir intuityvus naudojimas (paprasta suprasti kaip naudotis, lengvas ėjimas, lipimas, atidarymas);
- Suvokiama ir juntama informacija;
- Traumų ir rizikos prevencija;
- Minimalios fizinės pastangos naudojant;
- Optimalus dydis ir erdvė. Visiems naudotojams tinkami objektų parametrai (aukštis, plotis ir t. t.).

Projektavimas visiems didina vartotojų ratą, gerina viešųjų erdvių ir patalpų kokybę, komercijos galimybes. Tai grįžimas prie žmogaus poreikių supratimo, prisitaikant prie silpniausios visuomenės grandies. Kas tinka silpniausiam, tiks ir stipriam.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: universalus dizainas, socialinė integracija, visuomenės interesas, pastatų ir interjerų architektūrinė ir funkcinė kokybė.

Projektavimas visiems arba Universalus dizainas

Universalus dizainas (angl. *Design for All* arba *Universal design*) – terminas, apibūdinantis demokratinės visuomenės principus atitinkančio projektavimo filosofiją, orientuotą į tokius produktų, paslaugų, aplinkos, sistemų ir kt. kūrimo procesus, kad šie sukurti sprendimai būtų universaliai pritaikyti naudojimui kiek įmanoma didesnei žmonių grupei. Šia koncepcija besiremiantis projektavimas yra labai svarbus veiksnys skatinant ir užtikrinant pagarbą žmogui, socialinę integraciją žmogaus teises ir lygybę, visuomeninį interesą. Stengiantis patenkinti visuomenės poreikius ir atsisakyti diskriminacinio atskirų grupių išskyrimo, šis projektavimo metodas remiasi septyniais principais:

- Visiems visuomenės nariams suteikiamos vienodos galimybės naudotis aplinka, įranga ir gaminiais;

Rūta Leitanaitė

Architektūros kuratorė, Lietuvos architektų sąjungos kūrybos direktorė
Lietuvos architektų sąjunga, Kalvarijų g. 1, Vilnius

Originalumas ir kontekstualumas

Kas, vertinant architektūrą, suvokiama kaip kontekstualumas ir nekontekstualumas įvairiose aplinkose (urbanizuotoje istorinėje, naujai formuojamoje miesto dalyje, gamtinėje aplinkoje)? Kokie skirtingi metodai naudojami kuriant kontekstualią architektūrą (imitacija, šiuolaikiškos interpretacijos) ir kiek tokia architektūra gali būti originali? Kokiose urbanistinėse, gamtinėse situacijose naujos architektūros originalumas gali būti grindžiamas kontrasto su aplinka, o kokiose – dermės su ja principu?

Pranešime remiamasi Lietuvoje vykusiu architektūrinių konkursų, architektūros tarybose nagrinėtų projektų, parodose, apdovanojimuose pristatytų projektų bei vertinimų medžiaga.

2014 SPALIO 6 14.30

Aida Štelbienė

Magistras | Kūrybinių industrijų parkas *Architektūros centras*,
Kalvarijų g. 1, Vilnius

Estetika architektūroje kaip tapatybės konstrukto dalis

Tyrimo tikslas – aptarti architektūros estetiką kaip vieną iš architektūros kokybės vertinimo kriterijų; paieškoti galimybių šio kriterijaus taikymo praktikoje.

METODIKA. Taikomas pirminių ir antrinių šaltinių kritinės analizės metodas, įtraukiant aprašymą, analizę. Analizuojant objektą, taikomas ir lyginamasis metodas.

TYRIMAS. Visų pirma – pasitelkus integruojančią, holistinę priėgą – apžvelgiama, kaip estetikos kriterijus traktuojamas Europos Sąjungos, kitų šalių, dokumentuose. Vienas reikšmingesnių dokumentų – Europos Komisijos gidas kokybiškai architektūrai, kuriame septintas aptariamas kriterijus yra „Estetinis aspektas ir įvaizdis“. Pasak dokumento, šį kriterijų sunkiausia įvertinti dėl subjektyvumo. Jis turi būti vertinamas kartu su pastato kontekstu, o ne kaip esminis. Svarbu, kad pastato išvaizda atitiktų jo funkciją ir rolę urbanistinėje aplinkoje. Pastatas turi atspindėti tam tikras vertybes, kurti įvaizdį. Tokiu būdu jis tarsi nurodo gaires, kuria linkme reikėtų nagrinėti estetinį architektūros kokybės aspektą. Iš esmės, „Lietuvių kalbos žodynas“ pateikia tokį žodžio „vertybinis“ vartojimo pavyzdį: „estetinis žmogaus santykis su tikrove yra vertybinis ryšys“. Atsisakant šio – estetinio – ryšio, kyla grėsmė perdėm technokratizuoti mūsų dienų pasaulį. Anot Leonido Donskio (L. Donskis. Lietuviškoji architektūra: sintezė ar dezintegracija? *Archiforma*, Nr. 1, Vilnius, 1996, p. 18), atsidurtumėme prie „tam tikros srities technologinės kompetencijos,

2014 SPALIO 6 14.45

visiškai subordinuotos ekonominės ir (ar) politinės galios sferai, t. t. viso labo kaip gerai įvaldyto projektavimo amato, neturinio jokių rimtesnių implikacijų visuomenei ir jos kultūrai. ” Jis teigia, jog kalbama apie išsistatą architektūros paradigą, išsikristalizavusią technokratiškai suprastos ekspertizės bei „mokslinio“ visuomenės ir kultūros valdymo, ekonominės ir politinės jėgos manifestavimo epochoje. Technokratizmo architektūroje esmė – moksliniais ir ekonominiais vertės kriterijais pagrįstas architektūrinis objektas lemia fragmentuotą žmogaus ryšį su pasauliu, vientisos kultūros praradimą. Norint išvengti tokios ateities, būtina į architektūros kokybės vertinimo kriterijų sąrašą įtraukti ir estetinį.

Pranešime apibrėžiama, kas yra estetika architektūroje, išgryninant dvi jos požymių grupes: prasminę ir objektinę. Jei pastarąją sudaro fiziniai architektūrinio objekto požymiai, kuriuos galima pamatuoti ar kaip kitaip įvertinti (kompozicija, medžiagiškumas, šviesa, spalva), tai pirmoji grupė atspindi giluminius statinio architektūros požymius: originalumas, įvaizdis, simbolizmas, stilius, idėja.

Tačiau lieka neatsakytas klausimas, kaip šie požymiai gali būti vertinami? Kaip šį kriterijų taikyti praktikoje? Galimas sprendimas – įvesti tapatybės aspektą kaip indikatorių, kaip laidą, kuriantį atskirų architektūros objektų konotacinį santykį su aplinka, su visuomene, kultūra, istorija. Suprantama, turima omeny vietos tapatybė ir keturi skirtingi jos lygmenys (bendriniai ir tikriniai): geografinis, urbanistinis-kraštovaizdžio, kultūrinis-istorinis bei semantinis. Iš jų pozicijų vertinant estetinius objekto požymius, galima spręsti apie pastarųjų tinkamumą, t. y. kokybiškumą.

IŠVADOS: Europietiškosios kultūros istorijoje iki Renesanso epochos patvarumo, naudos kriterijai buvo priklausomi nuo grožio aspekto. Pastarasis buvo siejamas su kosmosu kaip tobulybės, harmonijos, kuri laikoma svarbiausiu kosminės pasaulio sandaros principu, išraiška. Vertinant architektūrą, svarią vietą užima įvairiose kultūrose reiškęsi archetipiniai ženklai, jų simbolika – visa tai koduojama objekto estetikoje. Tad estetika yra svarbus dėmuo vertinant architektūros kokybę ir šio kriterijaus joku būdu negalima išstumti į paraštes.

Kristina Krikštaponienė

Teisės magistras, viešojo administravimo magistras
Kultūros paveldo skyriaus vyriausioji specialistė | Kauno miesto
savivaldybės administracija, Rotušės a. 29, Kaunas

Kultūros paveldo apsaugos teisinio reguliavimo problemos ir jų įtaka architektūros kokybei

Pranešime siekiama išanalizuoti ir įvertinti kultūros paveldo apsaugos teisinio reguliavimo problemas bei jų daromą įtaką architektūros kokybei.

Kultūros paveldo išsaugojimas ir perdavimas ateities kartoms, sudarant sąlygas visuomenei jį pažinti ir juo naudotis, yra labai aktualus šiandienos klausimas. Pagal išlikusį kultūros paveldą galima spręsti apie valstybės ir jos tautų istorinę praeitį, o pagal tai, kaip elgiamasi su išlikusiais kultūros paminklais, kaip siekiama juos integruoti į dabartinį gyvenimą, galima spręsti apie gebėjimą tinkamai tvarkyti gyvenamąją aplinką. Todėl tai, kaip šiuo metu vykdomi architektūros paveldo objektų saugojimo, jų pačių ar jų aplinkos pertvarkymai, turi ypatingą reikšmę kuriant harmoningą gyvenamąją aplinką, kurioje dera ir istorinė, ir dabartinė architektūra, ir kurioje yra galimybės užtikrinti šiuolaikinę gyvenimo kokybę.

Šiuo metu sukurta Lietuvos kultūros paveldo apsaugos sistema pasižymi kultūros paveldo apsaugos teisinio reguliavimo sudėtingumu, problematiškumu bei nepakankamu efektyvumu, lemiančiu nesisteminį biurokratizuotą teisinį paveldosaugos reguliavimą kas dažnai lemia ir pačią architektūros kokybę. Kultūros paveldo apsaugos politiką formuojančios ir ją įgyvendinančios viešojo administravimo institucijos susiduria su tam tikromis problemomis, kurios susiję su neaiškia kultūros paveldo apsaugos kryptimi, nesuderintu paveldosaugos teisės aktų reglamentavimu. Esant visiems šiems trūkumams, institucijos, atsakingos už kultūros paveldo apsaugą, nevykdo

sisteminių klaidų analizės, neinicijuoja teisės aktų pakeitimų, siekiant tarpusavio teisės aktų suderinamumo. Laikantis tarpusavyje dažnai nesuderintų, kultūros paveldo apsaugą reglamentuojančių teisės aktų, neretai kyla konfliktas tarp kontroliuojančių institucijų, o taip pat ir kultūros paveldo tvarkybą inicijuojančių ir įgyvendinančių subjektų, kas veikia ir pačią architektūros kokybę. Taip žlugdomi bet kokie realūs nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos darbai, stabdomos privačios investicijos į kultūros paveldą. Skirtinga teisės aktų interpretacija skatina korupciją ir įstatymų pažeidinėjimus.

Centrinės ir vietos valdžios institucijų, kurių paskirtis užtikrinti kultūros paveldo apsaugą, veiklos analizėje pabrėžiama teisės aktų nesuderinamumo problema, svarstoma, kokias tai gali turėti pasekmes architektūrinės aplinkos kokybei. Aptariama specialiųjų teisės normų realizavimo ir teisinio reguliavimo taikymo praktika. Analizuojamas dabartinis kultūros paveldo apsaugos politikos modelis, pateikiami pasiūlymai jo patobulinimui.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: kultūros paveldo apsauga, teisinis reguliavimas, kultūros paveldo apsaugą reglamentuojančios viešojo administravimo institucijos, kultūros paveldo apsaugos politikos modelis, architektūros kokybė, architektūros kokybės kriterijai.

Kastytis Rudokas

Doktorantas | Kauno technologijos universiteto Architektūros ir statybos institutas, Tunelio g. 60, Kaunas

Paveldo naratyvo teorinis diskursas ir praktinio taikymo galimybės

Šiuolaikinę paveldosaugos teorinę mintį galima apibūdinti kaip balanso paiešką tarp reliatyvistinio ir objektyvistinio mokslinio požiūrio. Tiesa, vidinės paveldo vertės jau nebėra tiesiogiai, dažniausiai jos kyla iš paveldo objektus supančio kontraversijų lauko. Kaip teigia Laurajane Smith, toks dalykas kaip paveldas neegzistuoja išvis, o pats fenomenas veikiau yra žmonių sumąstyti diskursai praeičiai įprasminti (2008). Gyvenant poststruktūralistinėje visuomenėje vadinamasis „universaliosios vertės“ (*universal value*) aspektas tampa sunkiai priimtinu dėl įvairių platesnių sociokultūrinių priežasčių. Čia iškyla akademinė ir praktinė paveldosaugos kaip mokslo objekto ir taikomosios veiklos problematika, kurią galima apibrėžti per unifikacijos sąvoką, kuomet aukščiausiu lygiu (UNESCO) paveldo vertinimo kriterijai yra vienodi visiems regionams bei visiems paveldo rūšims. Kalbant apie urbanistikos-architektūros paveldą, čia iškyla dar daugiau prieštaravimų: viena vertus, norima išsaugoti istorijos kontinuume susiformavusią erdvinę kokybę taip legitimuojant vietos senumą, ilgaamžiškumą, norint pritraukti turistų, tačiau kita binarinio suvokimo pusė – tai šiuolaikiškumo siekis, taikantis prie šiuolaikinių ekonominių ir socialinių poreikių.

Besivystančioms postkolonialinėms šalims kaip Lietuva ši dichotominė problematika yra dar svarbesnė nei gilesnes valstybingumo tradicijas turinčioms vakarų valstybėms. Vienas geriausių pavyzdžių čia yra Kauno miesto naujamiesčiu vadinama dalis, kurioje yra

didžiulė tarpukario modernizmo sanakaupa – turtingas kultūrinis miesto sluoksniu, tačiau šiuolaikinės ekonomikos požiūriu – miesto centras yra merdėjanti teritorija.

Tradicinė paveldosauga siekia išsaugoti praeities artefaktus. Pati mokslo šaka atsiranda XIX amžiuje, reaguojant į kardinaliai besikeičiančius vakarų pasaulio miestovaizdžius. Tačiau remiantis istorinėmis analogijomis, pavyzdžius Barono renesanso kilmės hipoteze, pamatysime, jog pats paveldas kaip fenomenas su daugiatrajektorėmis erdvėlaikio suvokimo sistemomis egzistuoja praktiškai nuo civilizacijų atsiradimo. Šiandieniniame greitai besikeičiančiame pasaulyje bene svarbiausias tampa paveldo naratyvo, kaip jungties tarp istorinio pasakojimo (praeities), dabarties poreikių ir ateities projekcijų, aspektas. Taigi, kalbant apie naratyvo teorijos pritaikymą paveldui, galima išskirti binarinę hipotezę: a) paveldo objektas nebūtinai yra centrinis paveldosaugos mokslo objektas; b) svarbesnis nei medžiaginis yra mentalinis paveldas.

Tai gi, naratyvo teorija tiek gali paaiškinti fundamentaliosios paveldosaugos probleminius taškus, tiek ir tapti konkrečia metodika planuojant miestų istorinių dalių tolesnę raidą. Naratyvistika priima kalbą tik kaip prielaidą pasakojimui atsirasti. Naratyvas šiuo atveju, yra pasakojimas konceptualiai apjungiantis praeities, dabarties ir ateities projekcijas, visada įtakotas zeitgeist kontekstų. Remiantis šia teorine prielaida, suformuojamas hipotetinis teiginys, jog materialaus paveldo – naratyvo tęstinumas yra būtinas koherentiškam materialaus paveldo išsaugojimui, bei miesto kaip gyvo organizmo genotipo palaikymui.

Naujos architektūros ir jos kokybės vaidmuo užtikrinant paveldo teritorijų ir jų raidos koherentiškumą yra kertinis elementas. Naudojantis naratyvo metodika, plėtros ir apsaugos taškų išdėstymas, erdvinės konfigūracijos sprendimų priėmimas bei ekonominio potencialo didinimas taptų motyvuotu integralaus planavimo fenomenu, kompiliuojant geografinius, mentalinius ir erdvinius pastatų/kvartalų įvertinimo ir tolesnio planavimo aspektus. Keliama hipotezė, kad šiuolaikinių architektūros intervencijų kokybė tiesiogiai priklauso nuo holistinio objektų atsiradimo pagrįstumo, atliepančio į praeities – dabarties – ateities naratyvinę jungtį.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: kultūros paveldas, paveldo naratyvas, šiuolaikinė architektūra

Marija Rupeikienė

Humanitarinių mokslų daktarė, vyresnioji mokslo darbuotoja
Kauno technologijos universiteto Architektūros ir statybos institutas,
Tunelio g. 60, Kaunas

Sakralinių pastatų architektūros kokybės problematika: projektai, remontai, rekonstrukcijos

Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, suintensyvėjo įvairių religinių konfesijų maldos namų statyba. Daugiau vykdoma ir senųjų katalikų bažnyčių bei cerkvių remontų ar atnaujinimo darbų; atliktos kelių nenaudojamų sinagogų rekonstrukcijos, pritaikant jas naujai paskirčiai. Deja, bet dauguma šių „atnaujintų“ pastatų neįgijo naujos kokybės. Kelios remontuotos senosios katalikų bažnyčios dalinai prarado autentiškumą ir įgijo supaprastintų dekorų bei kičo elementų, o kai kurias remontuotas cerkves ir rekonstruotas buvusias sinagogas galima vadinti tipologiniais architektūrinio nemokšiško pavyzdžiais.

Tokia situacija dalinai susiklostė dėl to, kad sovietmečio laikotarpiu sakraliniai pastatai turėjo tabu statusą: jie nebuvo projektuojami ir statomi, o priešingai – kartais naikinami ar paverčiami kitos paskirties statiniais. Per tą laikotarpį, trukusį apie 50 metų, buvo prarasti sakralinio pastato kūrimo įgūdžiai, todėl naujos kartos architektams šių pastatų projektavimas virto tam tikru iššūkiu. Kitas svarbus faktorius – besivystantis modernus pseudokultūros kultas – šiuolaikės demokratijos pasekmė, koreguojantis visas kultūros sritis, tarp jų ir paveldosaugą bei architektūrą.

Nežiūrint to, esama ir teigiamų sakralinių pastatų projektavimo, remonto bei atstatymo pavyzdžių. Tyrinėjant įvairių religinių konfesijų sakralinius pastatus (pradedant nuo seniausių laikų ir baigiant šiuolaikinėmis bažnyčiomis), dažniausiai tenka matyti jau galutinius

rezultatus, kurie atspindi sudėtingus ir gana ilgai trunkančius procesus, pradedant idėja, projektavimu ir baigiant interjero įrangą. Gana dažnai tenka stebėti neigiamus sakralinių pastatų, dažniausiai katalikų bažnyčių, eksterjerų ir interjerų pokyčius, kuomet stengiamasi seniesiems pastatams suteikti „šiuolaikiškesnį“ vaizdą: naikinamos išlenktos angų sąramos, senieji autentiški jų apvadai pakeičiami naujais, o interjerai užpildomi menkaverčiais dekoru elementais, gipsatūromis.

Naujųjų bažnyčių interjerai taip pat gausiai „puošiami“ įvairių spalvų kilimėliais, plastikinėmis vazomis bei dirbtinėmis gėlėmis. Tokia, projektuose nenumatyta, menkos meninės vertės detalių gausa ardo modernaus sakralinio pastato erdvinės struktūros vientisumą ir blaško dėmesį. Remontuojant cerkves, dažniausiai pažeidžiamos atskirų pastato dalių proporcijos arba parenkamos „rėkiančios“ spalvos, o kai kurių sinagogų rekonstrukcijų idėjos prasilenkia su šių pastatų liturgija bei erdvės struktūros sandara.

Sakralinių pastatų architektūros kokybė glaudžiai susieta su specifine sakralinių objektų vizualine raiška, kuri daro tiesioginį poveikį miestų ir miestelių erdvėms bei atlieka visuomenės estetinio lavinimo funkciją. Kiekvienas, skirtingos konfesijos sakralinis pastatas, tiksliau jo architektūra – tai užkoduota įvairialypė ir daugiaprasmė informacija, kuri sutelkta jo išorės formose, plano ir erdvės struktūroje bei atskirose detalėse. Architektūros formose ir simbolikoje slypinčią informaciją, pasitelkus epochos ar laikmečio istorinį naratyvą, būtina „perskaityti“ arba, pasitelkus nuojautą, tiesiog „atspėti“. Kuo senesnis pastatas, tuo daugiau jame slypi giluminių informacijos sluoksnių; juos pažeidus statinys netenka vientisumo – išderinta istorinių ženklų kodinė sistema daro tiesioginį poveikį architektūros kokybei. Kai pastatas patiria drastiškus, neprofesionaliai atliktus architektūros pokyčius, problematiška iššifruoti jo formų ir simbolių kalbą. Blogiausia, kad jis tampa ir tam tikru etalonu, kuriuo pradedama sekti. Be to, formuojama nuomonė, kad patys religinės bendruomenės nariai ir dvasininkai, nors ir neturėdami specialaus išsilavinimo, o tik gerus norus, be specialistų pagalbos gali nulemti sakralinių pastatų architektūros pokyčius.

Akivaizdu, kad sakralinio pastato architektūros kokybės problematika siejasi ne tik su statybinių medžiagų ar remonto darbų kokybe, tačiau svarbiausia – su gilesniu tyrimu, apimančiu ne tik istorinį kontekstą, bet ir specifines objekto savybes bei simboliką.

Pastebimas ir plintantis architektūrinio neraštingumo (tikraja to žodžio prasme) virusas: visi knygynai užversti įvairiais vadovais po Lietuvą, žinytais ir pan. leidiniais, kurių autoriai, neturėdami specialaus išsilavinimo ir elementarių žinių apie architektūros stilius, tiesiog klaidina skaitytojus, abibūdindami pastatų architektūrą (ypač tai akivaizdu rašant apie bažnyčias).

Situacija nepasikeis, kol vyraus pakantumas neprofesionalumui. Todėl norisi tikėti, kad konferencija ne tik padės įvardinti architektūros kokybės kriterijus, bet privers susimąstyti apie priežastis, kurių dėka Lietuvoje susiklostė palanki terpė pseudokultūros plitimui.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: sakraliniai pastatai, simbolika, istorinis naratyvas, pseudokultūra, architektūrinis neraštingumas

Rasa Bertašiūtė

Daktarė, vyresnioji mokslo darbuotoja | Kauno technologijos universitetas

Vilma Karvelytė-Balbierienė

Daktarė, vyresnioji mokslo darbuotoja | Kauno technologijos universitetas,
Donelaičio g. 73, Kaunas

Kaimo architektūra: tarp tradicijos ir modernumo

Pranešimo tikslas – aptarti kaimo architektūros problematiką ir apibrėžti naujos architektūros kūrimo principus, identifikavimo bei vizualinės raiškos kriterijus, kuriais vadovaujantis galima būtų plėtoti naujas statybas, išsaugant kraštovaizdžių savitumus ir vietų tapatumą. Ar kaimo architektūra turėtų skirtis nuo miesto? Ar tradicija architektūroje (kuri šiandien labai skirtingai interpretuojama) gali būti moderni?

Kaimo architektūros kokybės problematika aptariama atsižvelgiant į Europos sąjungos kultūros politiką, įvertinant Lietuvos ir užsienio praktikos pavyzdžius bei visuomenės apklausos rezultatus.

Istoriškai susiklostė, kad miestai sparčiai keičiasi plėtodami pažangias kosmopolitines idėjas, o kaimai saugo savitus etninius-kultūrinius architektūros pavidalus puoselėdami tradicijas. Kaimo – miesto, tradicijos – modernumo priešpriešos bei įtampos stimuliuoja pažangą ir tvarią raidą. Tačiau spartūs globalizacijos procesai

skverbiasi į kultūrinius kraštovaizdžius, lauždami nuoseklios raidos principus. Todėl Europos Sąjungos kultūros politika, orientuota į kaimo ekonomikos ir vietos tapatumo gaivinimą bei stiprinimą, yra aktuali ir Lietuvoje. Šiandien svarbu, kad nauji architektūros objektai, kaip dabarties vizualinės raiškos simboliai, netaptų tarptautiniais, o turėtų tamprų ryšį su vietos kontekstais. Architektūros, urbanistinių struktūrų reikšmė ir kraštovaizdžių kaita, priklausoma nuo žmogaus intervencijos, vis labiau siejama su tapatumo klausimais. Kaip puoselėti ir plėtoti vietos tapatumą, kaip architektūros savitumus respektuoti šiuolaikinėje statyboje? Nors įstatymai leidžia pristabdyti nepageidaujamus pokyčius, bet veiklos ribojimas iššaukia įtampos interesų srityje ir stabdo natūralią plėtrą. Nėra paprasta suderinti bendruomenės, savininko ir projektuotojo požiūrius, kurie dažnai yra skirtingi ir konfliktuojantys.

Senuosius tradicinius kaimo kraštovaizdžius kūrė vietos bendruomenės, kurių veikla ir kūryba pasižymėjo paveldėtu individualumu bei autentiškumu. Tačiau šiandien šios bendruomenės menkai įtakoja jų gyvenamosios aplinkos formavimo procesus. Tai iššūkis dabarties architektams, kurių rankose kultūrinių kraštovaizdžių ateitis, kurie bene labiausiai atsakingi už vykstančius pokyčius nes keisdami aplinką jie keičia vietos, o kartu ir bendruomenės tapatumą.

Kaimo statybai taikytini darnios architektūros principai atliepia tradicinį žmogaus ir gyvenamosios aplinkos santykį. Įdomu tai, kad šiandien sprendžiame tas pačias problemas kaip prieš šimtą metų: kaip susieti tradiciją su dabartimi, kaip apčiuopti ir išsaugoti vietos tapatumą, kaip suderinti laiko ir vietos dvasią, kaip įvertinti paveldėtas architektūros formas ir kraštovaizdžius. Pavyzdžiais nesunkiai iliustruojama kaip Lietuvos kaime šiandien veikia pagrindiniai kokybiškos darnios architektūros kriterijai – funkcionalumas, ekologiskumas ir vietos kontekstualumas. Architektūroje turi derėti paveldimos savybės, paveiktos aplinkos sąlygų ir plėtra, tenkinanti dabartinės kartos poreikius. Tradicijos ir modernumo riba labai trapi, sunkiai įvardinama (kas vakar modernu šiandien jau nebe), tai dvi monetos pusės, o jos vertė – kontekstualus kūrybiškumas, kuris įmanomas tik supratus ir įsisavinus vietos architektūros kalbą... be jos ir tarpusavyje susišnekėti nepavyksta.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: kultūriniai kraštovaizdžiai, darni architektūra, tradicija ir modernumas, vietos tapatumas.

Justinas Bučys

Daktaras | Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Urbanistikos katedra,
Pylimo g. 26/1, Vilnius

Urbanistikos projektų kūrimas, vertinimas ir plėtojimas Lietuvoje ir Jungtinėje Karalystėje

Didelis iššūkis tiek Lietuvai, tiek Jungtinei Karalystei – sumažinti poreikį miestuose naudotis lengvaisiais automobiliais ir sudaryti palankias sąlygas susisiekti pėsčiomis, dviračiais ir viešuoju transportu. Todėl svarbu palyginti abiejose šalyse vykstančius procesus ir iš naujo įvertinti, ar strateginiai sprendimai miestuose priimami atsižvelgiant į kintančius visuomenės poreikius ir parodant veiksmingo viešųjų erdvių tinklo plėtojimo galimybes, ar visos šią sritį reglamentuojančių teisės aktų nuostatos įgyvendinamos skaidriai ir nešališkai.

Pranešimo tikslas – trumpai pristatyti miestų ir jų dalių projektavimo dabartinę sampratą ir išnagrinėti Lietuvos ir Jungtinės Karalystės pavyzdžius, kurie leistų atskleisti urbanistinės erdvės struktūros analizės metodų naudojimo kuriant urbanistikos projektus galimybes.

Jungtinės Karalystės mokslininkų sukurti analizės metodai pasitelkiami nagrinėjant urbanistinės erdvės konfigūracijos pobūdį. Tai leidžia rengiant projekto užduotį išsiaiškinti esamos struktūros plėtojimo ir gyvybingų viešųjų erdvių formavimosi galimybes bei nustatyti pastatų architektūros reikalavimus. Taip pat, siekiant užtikrinti priimamų sprendimų kokybę, minėti analizės metodai naudojami vertinant ir plėtojant pasirinktus projekto variantus.

Viena vertus, Lietuvoje strateginių sprendimų priėmimo problema yra aktuali siekiant išvengti miestų dalims, kurios buvo suplanuotos remiantis modernistinio (laisvojo) planavimo principais,

būdingų trūkumų: gatvės erdvės išsidriekimo, funkcijų atskyrimo, neefektyviai naudojamų žaliųjų plotų ir antžeminių automobilių stovėjimo aikštelių, vyraujančios gyvenamosios funkcijos, viešųjų ir privačių erdvių susipynimo. Kita vertus, įvardijami įtaką viešųjų erdvių gyvybingumui darantys sprendimai, pavyzdžiui, ištisinio užstatymo suformavimas, galimybė tiesiai iš gatvės patekti į pastatus, kuriuose įsikūrusios kasdienės paslaugas teikiančios įmonės, paslaugų įvairovė, langų ir durų angų vyravimas bei aklinių sienų ir kitų neperregimų elementų nebuvimas į gatvės erdvę nukreiptų fasadų plokštumose. Atsižvelgiant į Lietuvos situaciją, didžiausias dėmesys skiriamas gatvių tinklui, pritaikytam susisiekti pėsčiomis ir naudotis įvairių rūšių transportu, pabrėžiant automobilių stovėjimo vietų gatvėse įrengimo, automobilių nuomos ir viešųjų dviračių sistemos diegimo privalumus.

Ekspertai pasitelkiami ir geroji patirtis perimama, kad būtų plėtojamas visas kūrybos procesas, neatsisakant naudoti architekto intuicija paremtus metodus. Tai leistų užtikrinti, kad rengiant urbanistikos projektus būtų atsižvelgiama į urbanistinės erdvės savybes bei nustatytus viešųjų erdvių formavimo ir jų kokybės gerinimo prioritetus.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: kūrybinė raiška, urbanistika, analizės metodai, viešosios erdvės.

Laimutė Janulienė

Projektų vadovė | *Atkulos projektai*, Savanorių pr. 11A-83, Vilnius

Jūrinio planavimo patirtis Lietuvoje

Praeitais 2013 metais buvo rengiamas projektas „Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano papildymas jūrine dalimi“. Šiuo metu pradėta plano tvirtinimo procedūra. Tai buvo iššūkis ne tik planuotojams (plano rengėjams), bet ir institucijoms, administravusioms projektą ir derinusioms sprendinius. Nuo 1995 m., kai buvo patvirtintas Teritorijų planavimo įstatymas, išmokome planuoti teritorijas ant žemės, rengti bendruosius, detaliuosius planus, juos svarstyti su visuomene, susiformavo planavimo projektų rinka. Rinkos dalyviai susikūrė planų rengimo metodikas. Susiformavo planų forma, struktūra, žymėjimų tradicija ir kt. Lietuvoje jūroje dar niekas neplanavo.

Teisinė bazė, kuria galėtų vadovautis plano rengėjas planuodamas jūroje yra labai bendro pobūdžio, veiklos reglamentavimas ir atsakomybė detaliau apibrėžta tik laivybos srityje. Klaipėdos universiteto mokslininkai yra atlikę nemažai tyrimų. Daugiausiai ištirta Lietuvos teritorinės jūros priekrantės dalis. Apie giliausias, tolimesnes ekonominės zonos dalis, žinių kol kas nedaug. Žinias ir duomenis apie gamtinės aplinkos būklę, procesus ir jų tendencijas surinkome iš įvairių galimų šaltinių. Klaipėdos universiteto mokslininkai juos interpretavo ir apibendrinę. Duomenis apie jūrinių teritorijų naudojimą, verslo ir ekonominių struktūrų poreikius (artimiausius) išsiaiškino diskusijose ir susitikimuose.

Mūsų užduotis buvo ne parengti naują teritorijų planavimo dokumentą, o papildyti galiojantį dokumentą. Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas patvirtintas 2002 metais. Nuo to laiko pasikeitė

ne tik sampratos, terminologija, bet ir teisės aktų, reglamentuojančių ūkines veiklas, nuostatos. Taigi formuluodami sprendinius turėjome atsižvelgti į bendrą dokumento ir teisinės aplinkos kontekstą.

Prieš pradėdami rengti sprendinius analizavome tarptautinę patirtį, dalyvavome tarptautinėse konferencijose, kuriose buvo aptariami jūrinio planavimo pavyzdžiai ir problemos, įvairūs jūrinių teritorijų naudojimo aspektai Baltijos jūros regione. Jūrinės teritorijos yra tarptautinio planavimo objektai. Ūkinės veiklos jūroje neriboja valstybinės sienos. Laivai plaukia laisvai, žvejai plaukia paskui žuvis. Viena šalis, planuodama tik nedidelį jai priskirtos teritorijos lopinėlį, gali deklaruoti savo interesus, reglamentuoti veiklą vadovaudamasi tarptautinėmis konvencijomis. Veiklos plėtojimo reguliavimas jūrinėje Lietuvos Respublikos dalyje ir išskirtinėje ekonominėje zonoje yra jūrinės teritorijos naudojimo bei viešojo intereso apsaugos politikos instrumentas.

Jūrinėse teritorijose išskyrėme dvi arealų grupės: vandens ūkio paskirties jūrinės teritorijos ir kitos paskirties jūrinės teritorijos. Vandens ūkio paskirties teritorijose prioritetas teikiamas verslinei žvejybai, jūrinės rekreacijos veiklai, ekosistemas saugančioms veikloms, akvakultūrai, rezervuojant jūros erdvę šiuo metu nežinomoms arba neišvystytoms veikloms, susijusioms su vandens ūkiu. Kitos paskirties jūrinėse teritorijose prioritetas teikiamas inžinerinės infrastruktūros plėtrai, hidrotechninių statinių statybai, uostų ir kitos, laivybai skirtos, infrastruktūros plėtrai, vamzdynams ir kitiems tiesiniams, atsinaujinančios energijos gavybai, naudingųjų iškasenų ir požeminio vandens gavybai, krašto apsaugos tikslams.

Išskirtinėje ekonominėje zonoje ir gretutinėje zonoje esanti centrinė Lietuvos jūrinės teritorijos dalis, apimanti pakilumą šlaitus ir įdubas, išlieka svarbiausia verslinės žvejybos ir laivybos reikmėms. Ši akvatorijos dalis taip pat rezervuojama nenumatytiems Valstybės poreikiams ir ateities veikloms vystyti.

Priekrantėje prioritetinėmis veiklomis nustatomos rekreacija, žvejyba, akvakultūra, uostų (tiek mažųjų, tiek ir išorinio giliavandens) ir techninės infrastruktūros plėtra.

Siekiant optimizuoti būtiną inžinerinės infrastruktūros jungčių erdvinį išdėstymą ir racionaliai išnaudoti jūros akvatoriją, būtinos jūrinės infrastruktūros plėtra, numatoma įsteigti infrastruktūros koridorius, kuriuose bus apjungiamos esamų ir numatomų objektų jungtys (elektros perdavimo ir telekomunikacijų kabeliai, vamzdynai).

Atsinaujinančių energetinių išteklių įsisavinimui sudaromos palankiausios sąlygos, atsižvelgiant į gamtinius veiksnius – tinkamus jūros gylius, inžinerines-geologines sąlygas, pakankamą vėjo ar bangų energijos potencialą, vystant reikalingą papildomą infrastruktūrą generuojamos energijos perdavimui iš jūroje statomų energetinių parkų į pajūrio teritorijoje esančius elektros tinklus. Energijai, gautai iš atsinaujinančių energijos šaltinių, perduoti formuojami koridoriai, prioritetiškai panaudojant jau esamos arba suplanuotos infrastruktūros trasas.

Antanas Stančius

Doktorantas (kraštovaizdžio architektūra), lektorius
Klaipėdos universitetas, Herkaus Manto g. 84, Klaipėda
Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Pylimo g. 26/1, Vilnius

Estetiniai vandens aspektai architektūroje

Šio pranešimo tikslas – apibrėžti vandens vietą architektūroje ir kraštovaizdžio architektūroje, aptarti jo reprezentaciją ir analizę architektūros santykyje, apibrėžti vertinimo kriterijus. Vandens, kaip kompozicinės priemonės reprezentacija sąlyginai galima klasifikuoti į mažosios architektūros objektus (fontanus, tiltus ir pan.) ir kraštovaizdžio architektūros objektus (tvenkinius, salas ar natūralius vandens darinius ir t. t.), bei integralius architektūrinius sprendimus (pvz. kaskadinis vanduo Wright'o kūrinyje „Fallingwater“ ir pan.) dažnai riboms tarpusavyje persipinant.

Vakaruose kraštovaizdžio architektūros studijos – palyginus nauja savarankiška tyrinėjimų sritis, savo teorijos pagrindus siekianti tik pora šimtmečių, tačiau jos ištakų galima ieškoti kartu ir su pačia architektūra. Lietuvoje šios studijos dar ganėtinai naujos. Kraštovaizdžio ir kraštovaizdžio dizaino formos nėra labai giliai tyrinėtos, tačiau šiuo aspektu pastaruoju metu randasi vis daugiau specializuotos literatūros. Tuo labiau, kad būtent šios sritis gali padėti pasiekti ir būtent architektūros keliamų tikslų, ne tik papildant pastaruosius, bet ir neretai savarankiškai padiktuojant sprendimus.

Be vandens jokia žmonių visuomenė negali išgyventi ir todėl neiatsitiktinai pirmosios bendruomenės radosi prie vandens šaltinių. Civilizacijos priešaušryje didieji žmonijos centrai kūrėsi prie vandens, ne tik kaip prie gyvybės šaltinio, bet ir kaip komunikacinio kanalo: eidami vandens žmonės susitikdavo ir pasikeisdavo naujienomis, o didžiosios upės, nemaža istorinių laikų dali tarnavo kaip savotiškos

magistralės. Vanduo taip pat praversdavo ir kariniais motyvais, ginant ar įrenginėjant tvirtoves. Kadangi vandens reikia kiekvienam, o tai jau yra visuomeninis klausimas ir aišku reikšmingas tampa jo prieinamumas, todėl ir gyvenviečių svarbus funkcinis akcentas – pateikimas prie vandens resursų, o apie šį tašką plėtojasi ir kiti gyvenviečių elementai – takeliai ir visuomeninės erdvės. Be higieninių vandens savybių ne ką mažesnė ir vandens šaltinio teikiama atgaiva, psichologinis jo teikiamas komfortas. Vis tik yra reikšminga ir griau-namoji vandens galia, jo ne tik reikia išgyvenimui, bet nuo jo reikia ir saugotis. Štai Maggie Toy aptardama šią problematiką įvardija ir van-dens ir architektūros santykių neišvengiamai atsirandančią struk-tūrinę problemą, esą yra labai daug pastangų skiriama vandeniui į pastatą neįsileisti (apsisaugoti nuo lietaus, pelėsio ir pan.) ir ne ką mažiau, ar net daugiau jų reikia norint vandenį įsileisti, tuo pačiu, neišvengiamai sumodeliuojant ir silpnąsias statinio vietas. Vis tik vandens svarba tokia didelė, kad bet kokie minusai atsveria plusus ir papildomos pastangos integruojant jį nėra veltui.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: vanduo, estetika.

Gintautas Tiškus

Statybos ir architektūros teismo ekspertų sąjungos pirmininkas
Magistras, doktorantas | Vilniaus Gedimino technikos universitetas,
Architektūros fakultetas, Pylimo g. 26/1, Vilnius

Vietovės lygmens bendrųjų planų objektai, reglamentų nustatymo ypatumai bei teisiniai aspektai

Daug reklamuotas ir naują teritorijų planavimo sistemą žadėjęs sukurti Aplinkos ministerijos parengtas Teritorijų planavimo įstatymas (nauja redakcija) įsigaliojo nuo 2014-01-01. Šio pranešimo tikslas įvertinti tik vieną, nedidelę, bet svarbią įstatymo dalį, reglamentuojančią vietovės lygmens bendrųjų planų objektus.

Įstatymo 14 str. (Savivaldybės lygmens ir vietovės lygmens bendrieji planai, objektai ir uždaviniai) 3 dalyje numatyta, kad *Vietovės lygmens bendrieji planai rengiami savivaldybės lygmens bendruosiuose planuose nurodytoms prioritetinės plėtros teritorijoms – miestams, jų dalims, miesteliams, jų dalims, kaimų ir viensėdžių teritorijoms arba savivaldybės tarybai priėmus sprendimą atitinkamoje savivaldybės dalyje rengti savivaldybės dalies bendrąjį planą.* Tai reiškia, kad miestas ar miestelis gali turėti vieną, kelis, ar net keliolika bendrųjų planų. Rajono savivaldybė gali turėti keliasdešimt ar net kelis šimtus, ar tūkstančius bendrųjų planų. Vertinant tai, kad Lietuvoje yra 103 miestai, 249 miesteliai, 19. 004 kaimai ir 1687 viensėdžiai (2011 metų Statistikos departamento duomenys) susidaro gan išspūdingas bendrųjų planų skaičius. Miesto dalių ir miestelių dalių bendrieji planai neišvengiamai dubliuos miestų ir miestelių bendruosius planus, nes šie planai yra to paties lygmens ir pagal Teritorijų planavimo įstatymo 14 str. (Savivaldybės lygmens ir vietovės lygmens bendrieji planai, objektai ir uždaviniai) jų

uždaviniai vienodi, nors planuojamos teritorijos dydis skirsis kelis ar net keliasdešimt kartų. Kaimų ar viensėdžių teritorijų atveju sunku atskirti bendrųjų planų rengimo reikmes nuo detaliojo planavimo. Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatyme – *Viensėdžiai yra istoriškai susiformavusios gyvenamosios vietovės, paprastai sudarytos arba kilusios iš vienos sodybos ir turinčios ne daugiau kaip 20 objektų skirtingu adresu*. Taigi, pagal Teritorijų planavimo įstatymo nuostatas, Vilniaus miestui, turinčiam apie 550 000 gyventojų ir užimančiam apie 402 kv. km plotą, bei viensėdžiui, kuriame gyvena tik keli gyventojai ir kuris užima vidutiniškai 0,5–3,0 ha žemės sklypą, numatyta rengti vienodo lygmens ir tų pačių uždavinių bendruosius planus.

Teritorijų planavimo įstatymo 17 str. (Detaliojo planavimo objektai ir uždaviniai) 4 dalyje numatyta, kad detalieji planai nerenjami – 2) *jeigu vietovės lygmens bendruosiuose planuose nustatyti visi detaliesiems planams privalomo teritorijos naudojimo reglamento reikalavimai*. Būtina atkreipti dėmesį, kad 1996–2013 metais parengtuose miestų ir miestelių bendruosiuose planuose nėra ir negalėjo būti nustatytų detaliesiems planams privalomo teritorijos naudojimo reglamento reikalavimų (ankstesnėse Teritorijų planavimo įstatymo redakcijose – teritorijos tvarkymo ir naudojimo režimas), nes bendrųjų planų ir detaliųjų planų rengimo tikslai esmingai skiriasi. Taip pat svarbu suprasti, kad negalima sutapatinti bendruosiuose ir detaliuosiuose planuose nustatomų *intensyvumo* ir *tankumo* rodiklių. Bendruosiuose planuose *tankumo* ir *intensyvumo* rodikliai nustatomi teritorijoms (funkcinės zonos, rajonai, mikrorajonai) ir yra reikalingi inžinerinės ir susisiekimo infrastruktūros reikmėms apskaičiuoti (inžinerinių tinklų diametrai, galingumai, gatvių kategorijos ir kt.) bei socialinės infrastruktūros reikmėms (vaikų darželiai, mokyklos ir kt.). Gi detaliuosiuose planuose *tankumo* ir *intensyvumo* rodikliai nustatomi žemės sklypui ir naudojami, kaip statybas ribojantys (reguliuojantys) reikalavimai.

Akivaizdu, kad nesant bendrųjų planų, kuriuose yra nustatyti visi detaliesiems planams privalomo teritorijos naudojimo reglamento reikalavimai, taikyti Teritorijų planavimo įstatymo 17 str. (Detaliojo planavimo objektai ir uždaviniai) 4 dalies 2 punkto nuostatų, tai yra nerengti detaliųjų planų teisiškai nėra galimybės. Rengti statinio projektą, kaip numatyta Teritorijų planavimo įstatymo 20 str. (Teisė statyti ir žemės valdos projektų taikymas) 1 dalyje, vadovaujantis tik

bendrojo plano sprendiniais, nėra aiškių ir objektyvių kriterijų. Be to, galimi ginčai dėl numatomos statybos (investicijos) iš detaliojo plano rengimo proceso persikelia į statinio projektavimo procesą (projektinių pasiūlymų svarstymas), o tai, nesėkmės atveju, gresia žymiai didesniais nuostoliais, nes statinio projekto rengimo kaina yra didesnė už detaliojo plano rengimo kainą.

Patvirtinus naujos redakcijos Teritorijų planavimo įstatymą (įsigaliojo nuo 2014-01-01), teritorijų planavimas iš aiškios teritorijų planavimo dokumentų rengimo sistemos (ankstesnės Teritorijų planavimo įstatymo redakcijos) tapo tik chaotiška planavimą sudarančių dalių suma.

Teritorijų planavimo įstatymo nuostatos nėra aiškios ir darnios, todėl jų taikymas neužtikrina nei racionalaus teritorijų planavimo, nei architektūros kokybės.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: teritorijų planavimas, vietovės lygmuo, bendrieji planai, detalieji planai, stainių projektai.

Jonas Jakaitis

Daktaras, docentas | Vilniaus Gedimino technikos universitetas,
Architektūros institutas, Pylimo g. 26/1, Vilnius

Architektūros ir daiktinės aplinkos dizaino miesto erdvėje sambūvio kokybė kaip visuomenės gerovės garantas

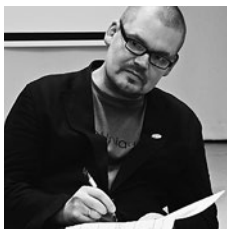
Integruotos architektūrinės politikos ir miestų architektūros valdymas, inovacijų diegimas ir daiktinės aplinkos dizaino formavimo miesto erdvėse problemų ištyrimas, kai nūdienos globalizuotame pasaulyje vartotojui siūloma daiktų įvairovė beveik neribota, yra svarbūs siekiant gamtinės, ekonominės, socialinės darnos, teisingumo bei visuomenės įtraukties, gyvenimo kokybės bei estetiškos harmonijos. Šių sampratų ir traktuočių įvairove straipsnyje siekiama atskleisti praktines daiktinės aplinkos formavimo miesto erdvėse problemas, atskleisti daiktų sambūvio miesto erdvėse galimybes siekiant visuomenės gerovės, įvertinti ne tik miesto erdvinės struktūros architektūrą makro lygmeniu, bet ir įsigilinti į daiktinės aplinkos kokybės formavimo problematiką lokaliu lygiu.

Suprantant sambūvio ir sąveikos procesą kaip sudėtingą architekturo, dizainerio, inžinieriaus ir visuomenės plačiąja prasme kūrybinės veiklos problematiką, turime integruotai spręsti aplinkos sąlygų keitimo gebėjimus, ugdyti šių procesų raidos kultūrą, tobulinti daiktinės aplinkos miesto erdvėse turinio kokybės pokyčių konstravimą tam pasitelkiant senų demokratines vertybes puoselėjančių valstybių pavyzdžius bei inovatyvius sampratos plėtojimo metodus. Analizuojant daiktų poveikį vienas kitam, taip pat ir architektūros objektų, straipsnyje siekiama suprasti kiekvienos struktūros harmoningo suderinamumo sklindančio nuo žmogaus daiktų link ir, įsikūnijančio

daiktuose, vėl grįžtančio į patį žmogų – daiktinės aplinkos ir žmogaus sambūvio esmę. Miesto erdvėje tarp namų sienų ir daiktinės aplinkos reikmenų – baldų, šviestuvų, architektūrinių detalių, kraštovaizdžio elementų vystosi vidinis ryšys, kuriam formuoti reikalingos kitos žinios ir pažinimo doktrinos, pvz., nulemtos fenomenologinio tvirtinimo, kad pasaulio suvokimas turįs erdvinį pobūdį. Remiantis (Husserl 1973), (Heidegger 1979) ar (Merleau-Ponty 1945) tyrimų išvadomis, idėja paaiškinama, kaip erdviškai yra orientuotas žmogaus suvokimo laukas: čia visi daiktai yra organizuoti pagal gelmės principą. Jeigu gelmė yra daiktų suvokimo „aplinka“ (sąlygos), nesunku suprasti, kad pasaulis akivaizdžiai sukonstruotas pasitelkus artumą ir tolumą. Šiame kontekste erdvės (vietos) suvokimo poreikis dažniausiai yra nulemtas sambūvio ir sąveikos priežastingumo.

Taigi nūdienos vartotojiškos visuomenės miesto erdvių daiktinės aplinkos formavimo laikotarpiu, kaip niekad tampa aktuali, vėl įgydama ypatingą reikšmę Aristotelio išsakyta „vientisos aplinkos, tobulai atitinkančios žmogaus poreikius“ mintis kaip architektūros kokybės ir jos įtakos visuomenės gerovei garantas.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: architektūros ir daiktinės aplinkos kokybė, miesto erdvė, aplinkos dizainas, sambūvis ir sąveika.

Tomas Grunskis

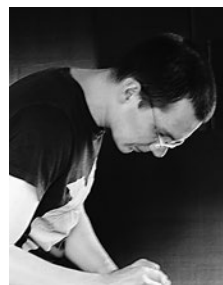
Daktaras, docentas | Vilniaus dailės akademija, Malūnų g. 5, Vilnius
Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Pylimo g. 26/1, Vilnius

Vertės apibrėžtys architektūroje: kanonai, konceptai ir kontraversijos

Pranešime nagrinėjami keli esminiai architektūros akseologijos aspektai, aktualizuojant ontologinius ir šių dienų architektūros vertės nustatymo prieštaravimus. Skirtingu modernybės mąstymo paradigmu laikais, skirtingai yra suvokiama kas yra, ir kas nėra architektūra, kas yra vertinga kaip architektūra iš esmės, ir kas vertinga joje kaip metodas, prieiga ar požiūris. Aptarimo ribos – architektūra mieste ir miesto architektūra skirtingais architektūrinės raidos laikotarpiais modernybėje. Laiko ribos – modernaus mąstymo paradigmu raiškos architektūroje laikmečiai ir/ar etapai. Bandoma atsakyti į šiuos klausimus:

- Kokiais kanonais remiantis skirtingu modernybės laikotarpiu formuluojama architektūros vertė;
- Kokie esminiai filosofiniai-sociologiniai ar kitokie konceptai lemia architektūros vertės nustatymo principus jei tai nėra kanonai;
- Kokios pagrindinės prieštaros (kontraversijos) išryškėja mūsų laikais bandant taikyti kanonines ar koncepcines vertės formavimo bei nustatymo priemones.

Pranešimo tikslas – atskleisti vertės nustatymo prieigos ir metodo problemą ir jos savybes. Hipotezė: gali būti, kad universalūs architektūros vertinimo kriterijai egzistuoti negali ir jie priklauso nuo sociokultūrinio konteksto, todėl tikėtina, jie bus trumpalaikiai arba susiję su labai konkrečia universalia problema.

Justinas Dūdėnas

Semiotikos magistras | Vilniaus universitetas, Universiteto g. 3, Vilnius

Architektūros vertinimo kriterijų sistematika

ONTOLOGINIS PAGRINDAS. Kiekvienas objektas (taigi, ir architektūra) yra ne kas kita, kaip savo savybių suma. Šios idėjos evoliucija nuo Platono eidosų iki Hume'o pluošto teorijos ir Sosiūro prasmės ūko.

VERTĖS SUBJEKTYVUMO SAMPRATA. Objektams vertę suteikia subjektai, taigi savaime vertingų dalykų nebūna. Vertės sąvoka numato subjektą, kuriam savybės turi vertę.

KRITERIJŲ SAMPRATA. Kriterijais gali tapti bet kurios architektūros savybės, priklausomai nuo subjekto, tad norint apibendrintai kalbėti architektūros objekto kokybę, galimos dvi metodinės priemonės:

- Visuomenės intereso idėja, suformuojant hipotetinį subjektą ir susintetinant jam galimai aktualius kriterijus. Architektūros užsakovo kriterijai derinami su šio hipotetinio konstrukto kriterijais;
- Realijų subjektų, kuriems aptariama architektūra gali turėti vertes, kriterijų derinimas.

Nepriklausomai nuo vertinimo prieigos, norint produktyvaus vertinimo proceso, būtina naudoti ne chaotišką, precedentais pagrįstų kriterijų kratinį, o suprantamą mąstymo principą, kuris leistų įvertinti visų architektūros savybių aktualumą kiekvienu konkrečiu atveju.

PROGRAMINIO UTILITARUMO KRITERIJAI. Architektūros efektyvumas, padedantis vykti joje ir aplink ją numatytoms veikloms, gali būti suprantamas kaip utilitarumas. Užsakovas numatydamas veiklas, kurioms pastatas reikalingas, gali turėti specifinę viziją ir savitus kriterijus, kurie išoriniams subjektams neturi jokių verčių. Viešojo intereso simuliacija čia gali būti produktyvi keliais būdais. Erdvės programos kinta lengviau nei fizinės struktūros, ir laisvas kapitalo judėjimas nelanksčias, sunkiai įsisavinamas erdves ilgainiui gali paversti miesto žaizdomis, todėl architektūros likvidumo numatymas gali būti prasmingas, ypač urbanistiškai jautriose vietose.

Erdve judame nes orientuojamės, o orientuojamės ją perprasdami. Vizualiai nustatinėjame galimus judėjimo tikslus (kodėl mums ten reikia?) ir galimybes (kaip sudėtinga ten patekti). Aplinkos suprantamumas gali radikaliai pakeisti jos prieinamumą, o taip pat didina visuomenės saugumo jausmą.

POLITINIAI KONTEKSTAI: NUO GENIUS LOCI IKI ZEITGEIST. Darna su kontekstu yra vienas svarbiausių ir tuo pačiu sudėtingiausių kriterijų. Kontekstas yra fizinis ir kultūrinis. Fizinis kontekstas prasideda nuo meninės kompozicijos, patiriamos žvilgsniu stebint artimiausią aplinką, tačiau turi tąšą kaip identitetų virtinė: gatvės charakteris, rajono identitetas, miesto specifika. Erdvinio identiteto struktūrą siūlau hierarchizuoti tuo pačiu principu, kaip ir socialinius kontekstus. Akivaizdus skirtumas tarp šeimos poreikių, draugų interesų, bei tautos ir žmonijos poreikių. Tai, kas veikia arčiau, veikia stipriau.

Kultūrinius kontekstus lengviau sieti su laiko perspektyva: atidumu istorijai, kasdienių praktikų puoselėjimu ir sąmoningu transformavimu į tradicijas, bei nuosekliu progreso siekimu, nebijant improvizuoti bei investuoti į inovacijas.

Taigi tiek derinimasis prie aplinkos, tiek jautrumas vietiniams socialiniams reiškiniams yra iš esmės politinės kategorijos, reikalaujančios analizų ir valingų apsisprendimų: kuriuos erdvės identitetus stiprinti, slopinti arba kurti nuo nulio? Ar esamos socialinės konstrukcijos yra įdomios ir charakteringos, o gal diskriminuojančios?

Vytautas Petrušonis

Daktaras, docentas | Vilniaus Gedimino technikos universitetas,
Architektūros fakultetas, Pylimo g. 26/1, Vilnius

Harmoningos architektūrinės aplinkos kūrimo teisinės prielaidos

Antikinėje Graikijoje savęs arba sąlygų, kurių dėka kažkas egzistuoja ir atsistato, nesunaikinamumas vadinosi harmonija. Tas harmonijos pojūtis tapatus įstatymo pojūčiui. Reiškinių sąlygų išsaugojimas yra harmonija. „Protingi kūnai“ – tai socialiniai įtaisai, sukurti daugelio žmonių pastangų dėka, leidžiantys išsaugoti reiškinių. Antikos *polis* yra vienas tokių. Įdomu tai, kad graikai gyveno tol, kol egzistavo polis. Tai yra, kol jie dėjo pastangas, kad jis būtų, antikinė Graikija gyvavo.

Pranešimo tikslas – panagrinėti koku būdu turi būti struktūruojama teritorinio planavimo dokumentų reglamentinė informacija, kad pertvarkant architektūrinę aplinką leistų atsizvelgti į vietovėje susiklosčiusius urbanistinius architektūrinius ypatumus ir gyvenamosios modelius ir kartu užtikrintų dabartinių vietovės gyventojų gyvenamosios modelių sklaidą kuriant naują vietovės tapatumą, derantį su jau susiklosčiusiu; pasvarstyti, kaip tai gali paveikti į inovacijas orientuotų projektuotojų kūrybinio mąstymo procesą ir kartu parodyti, kaip galima apsieiti be gremėzdiškos išorinio ekspertavimo institucijos, paliekant patiems projektuotojams vidinės ekspertizės, netrikdančios kūrybinio proceso, galimybę.

Labai svarbu, kad teisiniuose aplinkos pertvarkymą reguliuojančiuose dokumentuose būtų pristatomi būtent „protingieji kūnai“. Protingieji kūnai dar gali būti pavadinti kultūrinėmis idėjomis, kultūriniais archetipais. Protingieji kūnai gali būti skirstomi į universaliuosius ir į unikaliuosius. Jei architektai iš bendro išsilavinimo,

remdamiesi bendro pobūdžio tipologiniais duomenimis, dar geba operuoti universaliaisiais archetipais (gyvenamasis namas, gyvenamasis butas, aikštė, gatvė ir pan.), tai tikriniai archetipai, susiję su konkrečia vietoje (pavyzdžiui, konkretaus Lietuvos miestelio sodybinis gyvenamasis namas, konkretaus miesto reprezentacinė aikštė), yra sunkiai įvaldomi. Tikriniai kultūriniai archetipai tiek urbanistinės renovacijos procese, tiek architektūrinių objektų kūrime šiuo metu praktiškai neįgyvendinami ir todėl esame beginkliai prieš globalizacijos proceso iš svetur peršamus modelius. Protingais kūnais vadinu lokalizmo koncepcijos pagrindu ištirtus autentiškus gyvenamosios modelius, kuriuos sudaro žinios apie unikalius savitus mūsų krašto apgyvendinimo sistemos elementus, architektūrinių objektų archetipus. Informacija, susijusi su protingu kūnu, perjungia projektuotoją į kitą gyvenimo ir būties režimą, kuriame yra atmintis, yra perimamumas, yra tęstinumas laike ir kur šie dalykai išlieka nesuirę (kas įvyktų, jei jie būtų paliekami natūralių procesų savaiminei eigai). Tai susiję su poveikiu į mūsų sielos ritmus ir intonacijas, į tam tikrą visuminę sieloje slypinčią harmoniją. Protingų kūnų matymas padeda projektuotojui veikti atminties struktūros apibrėžiamame lauke.

Taigi, priklausomai nuo teisinių dokumentų struktūros jie gali arba negali aktualizuoti dalykus, susijusius su atmintimi, su tęstumu, su tikro autentiško gyvenimo vietovėje transliavimo galimybėmis. Tam dokumente turi dominuoti ne denotacinė, o konotacinė semantika grįsti reglamentiniai teiginiai. Žinios apie protingus kūnus nėra modeliai apie būdingas vienam ar kitam regionui architektūrinės formas. Jos dirba idėjos lygmeniu.

Pranešime pristatomi kai kurie užstatymo teisinio reglamentavimo istoriniai modeliai, jie lyginami su šiuo metu vyraujančiais, parodoma, kokios galimybės, leidžiančios kurti architektūrinę aplinką, tiek išsaugant susiklosčiusį kultūrinį vietovės tapatumą, tiek kuriant naują vietovės tapatumą, slypi kai kuriuose užmirštose statybos reglamentavimo schemose, savo laiku prisidėjusiose kuriant Europos miestų tapatumą.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: harmoninga architektūrinė aplinka, teritorijų planavimo teisinis reguliavimas, vietovės kultūrinis tapatumas, kultūros paveldo apsauga, kūrybinės inovacijos architektūroje, statybinės teisės istorija.

Maketavo ir spaudai parengė UAB *Inter Se* / www.interse.lt
Spausdino UAB *Kopa* / www.kopa.lt

© Lietuvos architektų rūmai, 2014
ISBN 978-9955-548-48-5